

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**PAMATIZGLĪTĪBU 6 GADOS UZSĀKUŠO SKOLĒNU SOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS
(FAKTORU) IZPĒTE 7. KLASĒ**

MAĢISTRA DARBS

Autore: Aija Liepa

Stud. apliec. al12148

Darba vadītājs:

Dr.paed. Līga Āboltiņa

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Viena no aktuālākajām izglītības reformām paredz, ka pamatizglītības apguvi bērni sāks sešu gadu vecumā. Pašlaik tradicionāli skolu sāk apmeklēt 7 gadu vecumā. Latvijas kontekstā salīdzinoši maz ir pētīta bērna attīstība veselumā, lai apzinātu, vai bērni ir pietiekami sociāli gatavi, lai uzsāktu skolas gaitas 6 gadu vecumā.

Nepieciešamība izpētīt skolēnu sociālo attīstību noteica Aijas Liepas maģistra darba tematu ‘‘Pamatizglītību 6 gados uzsākušo skolēnu sociālās attīstības faktoru izpēte 7.klasē’’. Pētījumā analizēta skolēnu sociālā attīstība, ja pamatizglītības apguve sāka 6 gadu vecumā.

Izmantojot teorētiskās pētīšanas metodes, izdalīti sociālās attīstības faktori un noteikti sociālās attīstības komponenti un kritēriji. Pētījuma empīriskajā daļā, izmantojot kvalitatīvās empīriskās metodes, tika izpētīts un izanalizēts, kā pamatizglītības apguves uzsākšana 6 gadu vecumā ietekmē skolēnu turpmāko sociālo attīstību.

Atslēgvārdi: sociālā attīstība, socializācija, sociālās attīstības faktori, adaptācija.

ABSTRACT

One of the most topical educational reforms anticipates that children will start the acquisition of elementary education at the age of six. Currently, the school is traditionally started at the age of seven. In the context of Latvia, the development of the child as a whole has been relatively little studied in order to determine whether children are socially prepared enough to start schooling at the age of six.

The necessity to study the social development of students initiated the subject of Aija Liepa's master thesis "The study of social development factors in Grade 7 of pupils who have started their basic education at the age of 6". The study analyzes the social development of pupils when the acquisition of elementary education begins at the age of six.

Using theoretical research methods, social development factors are resolved and certain social development components and criteria are determined.

In the empirical part of the research, using qualitative empirical methods, it was investigated and analyzed how the acquisition of elementary education at the age of 6 affects the future social development of students.

Keywords: social development, socialization, factors of social development, adaptation.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	5
1.SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA	9
1.1.Sociālās attīstības komponenti	9
1.2. Pusaudžu pedagoģiski – psiholoģiskais sociālās attīstības raksturojums.....	16
1.3. Sociālās attīstības faktori un kritēriji.....	24
2.DIDAKTISKIE PRINCIPI SKOLĒNA SOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS SEKMĒŠANĀ...30	
3. PAMATIZGLĪTĪBU 6 GADOS UZSĀKUŠO SKOLĒNU SOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS (FAKTORU) IZPĒTE 7.KLASĒ EMPĪRISKA IZPĒTE	38
3.1. Empīriskās izpētes mērķis, uzdevumi un bāze.....	38
3.2. Pētījuma metodoloģija.....	40
3.3. Pētījuma gaitā iegūto rezultātu analīze un interpretācija	42
3.4. Pētījuma gaitā iegūtie secinājumi.....	62
3.4. Sociālās attīstības faktori.....	63
3.5. Rekomendācijas skolēnu sociālās attīstības sekmēšanā.....	66
NOBEIGUMS.....	68
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	71
PIELIKUMI	73

Ievads

Viena no aktuālākajām izglītības reformām paredz, ka pamatizglītības apguvi bērni sāks sešu gadu vecumā. Plānots, ka pirmās klases programmu apgūs pirmsskolas izglītības iestādēs, savukārt vispārizglītojošajās skolās sešgadīgie bērni mācītos tajos gadījumos, kad izglītības iestādes varēs nodrošināt šo bērnu mācībām nepieciešamos apstākļus.

Šobrīd pirmsskolas izglītības programmu apgūst bērni līdz 7 gadu vecumam. Atkarībā no veselības stāvokļa un psiholoģiskās sagatavotības pirmsskolas izglītības programmas apguvi var pagarināt vai saīsināt par vienu gadu saskaņā ar vecāku vēlmēm un ģimenes ārsta vai psihologa atzinumu. Tāpat arī bērnu no piecu gadu vecuma sagatavošana pamatizglītības ieguvei ir obligāta, tas iekļauts Vispārējās izglītības likumā. (Vispārējās izglītības likuma 20. panta 1.daļa).

Izglītības likuma 32.pantā noteiks, ka pamatizglītības ieguvi sāk tajā kalendārajā gadā, kurā izglītojamajam aprit 7 gadi. Pieļaujama arī atkāpe, proti, atkarībā no veselības stāvokļa un psiholoģiskās sagatavotības izglītojamais var sākt pamatizglītības ieguvi vienu gadu agrāk vai vēlāk saskaņā ar vecāku vēlmēm un ģimenes ārsta atzinumu vai psihologa atzinumu. (Vispārējās izglītības likuma 32. panta 2.daļa).

Plānots pamatizglītības saturu apgūt no 6 gadu vecuma, līdz ar to 1. klase tiks integrēta pirmsskolā. Tāpat arī vecākiem būs iespēja izvēlēties skolas gaitas sāk 6 vai 7 gadu vecumā. Tiek paredzēts, ka pamatizglītības apguvi nevarēs uzsākt 8 gadu vecumā.

“Pārmaiņu mērķis ir sekmēt bērnu garīgo, intelektuālo un fizisko attīstību, nodrošinot atbilstošu mācību vidi, kas ir jēgpilna, mainīga, izzinoša, kā arī pētīt, mācīties un radīt rosinoša. Pirmajā klasē plānotais apgūstamais mācību saturs un metodika ir atbilstošs sešu gadu vecumā apgūstamajam obligātās pirmsskolas izglītības saturam, akcentējot kompetenču pieeju”(Izglītības un zinātnes ministrija, 2018).

Izglītības un Zinātnes ministrijas pārstāvji skaidro, ka uzsākot skolas gaitas 6 gadu vecumā, pamatizglītības apguve notiks tajā izglītības iestādē, kur apgūta pirmsskolas obligātā izglītība, tādējādi iespējams mācīties jau zināmā un pazīstamā vidē. Tāpat arī tiks nodrošināta izglītības procesa nepārtrauktība. Plānots, ka 1.klases skolēniem tiks nodrošināta atpūta gan mācību procesa laikā, būs pieejams arī diensusas laiks, kā arī izglītības iestādē būs iespējams atrasties līdz vakaram. Mācību telpas būs piemērotas tam,

lai būtu iespējams veikt gan fiziskās aktivitātes, gan būtu iespējams aktīvi kustēties, būs pieejama arī atpūtas zonas rotaļām (Izglītības un zinātnes ministrija, 2018).

Viens no iemesliem, kādēļ notiek reforma ir tas, ka pārklājas apgūstamais mācību saturs pirmsskolas pēdējā gadā un sākumskolas pirmajā klasē. Tātad sākumskolas pirmajā klasē bērni apgūs to pašu, ko pirmsskolas pēdējā gadā.

Gaidāms, ka pamatizglītības apguve no 6 gadu vecuma īstenoties sākot ar 2019.gada 1. janvāri, savukārt pamatizglītības apguve no sešu gadu vecuma sāksies 2019./2020. mācību gadā.

“Ņemot vērā, ka atsevišķās izglītības iestādēs var būt atbilstošo telpu, pedagogu un citu resursu trūkums, paredzēts atļaut pirmsskolas izglītības iestādēm, nemainot izglītības iestādes juridisko statusu, bez attiecīgas izglītības iestādes un izglītības programmas akreditācijas, laikā no 2019. gada 1. jūlija līdz 2023. gada 31. augustam nodrošināt 1. klases mācību satura apguvi” (Izglītības un zinātnes ministrija, 2018).

Vairākās Eiropas valstīs skolas gaitas sākas sešu gadu vecumā (skat. tabulu nr. 1.1.):

Tabula nr.1.1.

Obligātais vecums skolas gaitu uzsākšanai Eiropas valstīs.

(<https://www.nfer.ac.uk/eurydice/>, 2018)

Vecums	Valsts
4	Ziemeļīrija.
5	Kipra, Lielbritānija/Anglija, Malta, Skotija,
6	Austrija, Beļģija, Horvātija, Čehija, Dānija, Francija, Vācija, Grieķija, Ungārija, Īslande, Īrija, Itālija, Luksemburga, Turcija, Šveice, Slovēnija, Spānija, Rumānija, Slovākija, Norvēģija, Portugāle, Nīderlande, Lihtenšteina.
7	Bulgārija, Igaunija, Somija, Latvija , Lietuva, Polija, Serbija, Zviedrija.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, tika izvēlēts veikt pētījumu par skolēnu sociālo attīstību, ja pamatizglītības apguve sāka 6 gadu vecumā.

Darba temats: Pamatizglītību 6 gados uzsākušo skolēnu sociālās attīstības (faktoru) izpēte 7.klasē.

Pētījuma problēma: Izglītības reforma Latvijā paredz, ka bērni mācības skolā uzsāks no sešu gadu vecuma. Pašlaik tradicionāli skolu sāk apmeklēt 7 gadu vecumā. Latvijas kontekstā salīdzinoši maz ir pētīta bērna attīstība veselumā, lai apzinātu, vai bērni ir pietiekami sociāli gatavi, lai uzsāktu skolas gaitas 6 gadu vecumā.

Zināms, ka no 2010.gada 1.septembra līdz 2011.gada 31.maijam pilotprojektā "Sešgadīgo izglītojamo mācību programmas ieviešanas aprobācija" tika aprobēta integrēta mācību programma, ko izmantot 0. vai 1. klasē. Projektā iesaistīto skolu skolēni skolas gaitas sāka 6 gadu vecumā. Diemžēl nav apzināts, kāda ir šo skolēnu sociālā attīstība turpmākajās skolas gaitās. Izvērtējot projekta rezultātus un veicot intervijas ar skolēnu vecākiem un skolotājiem, būtu iespējams apzināt, kāda ir skolēnu sociālā attīstība un kādi faktori ietekmē skolēnu sociālo attīstību, ja bērni mācības uzsāk 6 gadu vecumā.

Darba mērķi un uzdevumi: Izpētīt skolēnu, kuri pamatizglītības apguvi uzsākuši 6 gadu vecumā, sociālo attīstību un faktorus 7. klasē.

Pētījuma priekšmets (teorētiskais) : 7.klases skolēnu sociālā attīstība un faktori.

Pētījuma objekts (prakse): skolas pedagoģiskais process.

Uzdevumi: 1. Analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par bērnu sociālo attīstību;

2. Apzināt esošo skolēnu sociālo attīstību 7.klasē, vadoties pēc noteiktiem kritērijiem;

3. Intervēt 7. klases skolēnu vecākus, pedagogus;

4. Izstrādāt rekomendācijas par skolēnu sociālās attīstības faktoriem.

Pētījuma jautājums:

1) Kā pamatizglītības apguves uzsākšana 6 gadu vecumā ietekmē skolēnu turpmāko sociālo attīstību?

2) Kādi faktori ietekmē skolēnu sociālo attīstību 7.klasē?

Pamatjēdzieni: sociālā attīstība, socializācija, sociālās attīstības faktori, adaptācija.

Pētījuma metodes: teorijas analīze, intervēšana, pedagoģiskais novērojums.

Pētījuma bāze: 7. klases skolēni; viņu vecāki un pedagogi.

Eventuālais rezultāts: Rekomendācijas par bērnu sociālās attīstības faktoriem/Ieteikumi pedagogiem. Rekomendācijas, kam būtu jāpievērš uzmanība, lai sekmētu skolēnu sociālo attīstību.

Izmantotās pētniecības metodes: Pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze par bērnu sociālo attīstību; kvantitatīvās metodes – intervijas; pedagoģiskais novērojums; datu apstrāde un analīze.

1. SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA

1.1. Sociālās attīstības komponenti

Iesākumā darba autore akcentē jēdzienu ‘attīstība’ un ‘socializācija’ nozīmi. Jēdzienu attīstība var skaidrot šādi: attīstība ir kvalitatīvas un kvantitatīvas neatgriezeniskās pārmaiņas. (Puškarevs, Attīstības psiholoģija, 2001)

Savukārt pēc Ž. Piažē jēdziena ‘attīstība’ definīcija ir:

‘Attīstība – izmaiņas cilvēka uzbūvē, psihē un uzvedībā, kuras notiek ar laiku kā ārējo iedarbību un iekšējo bioloģisko procesu rezultāts’. (Kaļva, 2007)

Izriet, ka attīstības rezultātā ir kvantitatīvas un kvalitatīvas, neatgriezeniskas pārmaiņas; šīs pārmaiņas notiek cilvēka uzbūvē psihē, uzvedībā, kā arī attīstības rezultātā gūtās pārmaiņas ir ārējo iedarbību un iekšējo bioloģisko procesu rezultāts, norāda darba autore.

Bērna attīstība notiek nepārtraukti. Pastāv uzskats, ka bērns, kā personība, attīstās apmierinot savas vajadzības. (Puškarevs, Bērna attīstība, 1999)

D. Lieģeniece jēdzienu ‘attīstība’ skaidro un iedala šādi:

- attīstība kā audzināšanas rezultāts,
- attīstība kā audzināšanas priekšnosacījums,
- attīstība – audzināšanas mērķis. (Lieģeniece, 1999)

Līdz ar to, darba autore norāda, ka sociālā attīstība var būt gan audzināšanas rezultāts, gan audzināšanas priekšnosacījums, un arī audzināšanas mērķis.

Savukārt, jēdziens ‘socializācija’ nozīmē bērna videi raksturīgu vērtību, priekšstatu, normu, lomu apguve, kā arī indivīda pārtapšana par personību. (Kaļva, 2007)

Tātad esot sociālajā vidē, bērns apgūst konkrētajai video raksturīgās vērtības, priekšstatus un normas. Tiek apgūtas arī lomas, tādējādi radot pamatu indivīda personības attīstībā, skaidro darba autore.

Jēdziens ‘socializācija’ skar visas cilvēka dzīves jomas un visus personības attīstības posmus, skaidro I. Jurgena. Tikai socializācijas rezultāta cilvēks saprot sevi un izprot savus dzīves mērķus. (Jurgena, 2002)

Socializēšanās notiek kā bērnībā, tā arī pieaugušā vecumā, precizē darba autore. Tāpat arī socializācijas procesā cilvēks veido izpratni par sevi un definē savus dzīves mērķus.

Sociālā attīstība notiek kādā konkrētā vidē, piemēram, ģimenē, izglītības iestādē, vienaudžu grupā. Vidi, kurā norit sociālā attīstība dēvē par sociālo vidi.

Sociālā vide bērna personības attīstību ietekmē pozitīvi vai negatīvi, akcentē D. Lieģeniece. Sociālā vide, kurā bērns atrodas, veido vērtības un estētiskos priekšstatus. Mijiedarbībā ar vidi bērns veic pašrealizāciju, kā arī veido un apgūst vērtības. (Lieģeniece, 1999)

Par sociālo attīstību un vidi, kurā notiek sociālā attīstība, gūtas atziņas jau senā pagātnē. Sociālā attīstība norit kopš cilvēces parādīšanās. Sociālā attīstība pētīta arī mākslas pedagoģijas kontekstā. Piemēram, viens no mākslas pedagoģijas pārstāvjiem Aleksandrs Dauge akcentē mācību un darba nozīmi vairāku jomu attīstībā, īpaši sociālajā attīstībā:

“Mācības un darbs atstāj noturīgu iespaidu uz bērnu sociālo, fizisko, tikumisko, emocionālo un estētisko attīstību, līdz ar to paplašinot ne tikai personības izziņas un saskarsmes sfēru, bet arī izkopjot visus topošās personības ‘dvēseles spēkus’ un ievirzot viņus bezgalīgi plašajā patiesības un skaistuma pasaules apjautā.” (Dauge, 1926, 26.lpp)

Kopumā darba autore secina, ka sociālo attīstību veicina mācību darbība un praktisks darbs, tādējādi attīstot arī personību kopumā.

Dž. Midglijs sociālo attīstību uzskata par cilvēku labklājības veicināšanas pieeju. (Midgley, 1995)

Bērna sociālā attīstība sākas jau agrā bērnībā. A. Špona norāda, ka bērna sociālā attīstība sākas vienlaicīgi ar augļa attīstību. Tā cieši saistās ar bērna audzināšanu ģimenē, sociālām grupām, ar kurām bērns mijiedarbojas, un sabiedrību kopumā. (Špona, 2006)

Tā rezultātā sociālā attīstība tiek veicināta jau prenetālajā periodā. Mazulim vēl tikai atrodoties mātes vēderā, norit zīdaiņa sociālā attīstība. Attīstību ietekmē gan audzināšanas tendences, gan ģimenes uzvedības modeļi, kā arī sociālās grupas turpmākajā dzīvē.

Darba autore skaidro: ja ģimenē kā audzināšanas metodi izmanto fiziskus sodus, tas negatīvi ietekmē bērna sociālo attīstību. Tāpat arī var būt pozitīva audzināšanas tendence, kas sekmīgi ietekmē bērna sociālo attīstību, piemēram, ieaudzinātas pašapkalpošanās prasmes. Vienādi būtiski ir arī ar ģimenes uzvedības modeļiem un sociālajām grupām.

Turpinot, A. Špona norāda, ka cilvēka sociālo norisi nosaka arī iedzimtie mehānismi, nervu darbības tips, tomēr noteicošais ir cilvēka visas dzīves laikā gūtā pieredze.(Špona, 2006)

Kopumā sociālo attīstību ietekmē arī iedzimtie mehānismi un nervu darbības tipi, norāda darba autore. Tik pat būtiska ir arī katra cilvēka personīgā pieredze, kas iegūta visas dzīves laikā. Kā arī, līdz ar sociālo attīstību notiek bērna emocionālā attīstība. Runājot par sociālo attīstību pētnieki bieži norāda vārdu salikumu ‘‘sociāli emocionālā attīstība’’, norāda darba autore.

Bērnu sociāli emocionālās izaugsmes veicināšanā pastāv uzskats, ka sociāli – emocionālā izaugsme sāk attīstīties bērnībā, un tā turpinās visas dzīves laikā. Dažkārt ārsti vērš uzmanību tiem attīstības punktiem, kas nav sasniegti, tomēr jāņem vērā, ka sociāli – emocionālā izaugsme turpināsies attīstīties visas dzīves laikā, tādējādi tiks iegūta vajadzīgā sociālā pieredze. (Michael Thomasgard, W.Peter Metz, 2004)

Tāpat sociālā attīstība turpina veidoties visas dzīves laikā, kā arī bērnībā nesasniegtos attīstības punktus iespējams attīstīt turpmākās dzīves laikā.

Turpinot skaidrot jēdzienu ‘‘sociālā attīstība’’, darba autore uzsver, ka ir būtiski izprast sociālās audzināšanas nozīmi, tā cieši saistās ar sociālo attīstību.

Sociālā audzināšana ir viens no audzināšanas virzieniem, savukārt sociālā audzināšana veicina bērna sociālo attīstību. Sekmīga sociālā audzināšana ir stabils pamats sociālajai attīstībai.

Sekmīgam audzināšanas procesam jāievēro dažādi nosacījumi. Kā viens no tiem, ko skaidro D.Lieģeniece: audzināšanai, lai tā būtu veiksmīga, jānorisinās holistiski jeb vienā veselumā. Tādēļ sociālās attīstības joma ir būtiska, jo tā ietekmē audzināšanu kopveselumā. (Lieģeniece, 1999)

Izriet, ka audzināšana kopveselumā ir bērna sociāli – emocionālā, kognitīvi – intelektuālā, runas un valodas, fiziskās attīstības, ikdienas iemaņu prasmes, kā arī psiholoģisko procesu attīstība.

Piemēram, par sociāli – emocionālo attīstību kopveselumā D. Lieģeniece skaidro, ka šajā attīstības procesā, bērni un pieaugušie apgūst zināšanas, attieksmes un prasmes, lai:

- atpazītu un vadītu savas emocijas,
- izvirzītu un sasniegtu pozitīvus mērķus,
- izrādītu rūpes par citiem
- veidotu pozitīvas savstarpējās attiecības,
- pieņemt atbildīgus lēmumus,
- efektīvi sadarbotos ar citiem cilvēkiem. (Lieģeniece, 2012)

Citiem vārdiem sakot, sociālās un emocionālās attīstības procesā bērni iemācās emociju atpazīšanu, emociju vadīšanu, kā izvirzīt un sasniegt mērķus. Apgūst prasmi izrādīt rūpes, pieņemt atbildīgus lēmumus, kā arī iemācās veidot savstarpējās attiecības un sadarboties ar citiem, akcentē darba autore.

Sociālā attīstība sākas ģimenē, turpinās pirmsskolas izglītības iestādē un, nonākot pirmajā klasē, tā turpina attīstīties. Pirmais posms, ko bērns iziet vispārīzglītojošās izglītības iestādē, tiek dēvēts par “sākumskolas posmu”, bilst darba autore.

Sākumskolas posma svarīgākais sasniedzamais rezultāts ir mācīšanās prasmju apguve, skaidro I. Kaļva. Mācīšanās prasmju apguve ir lasīšana, rakstīšana, skaitīšana un citi. Tas, cik veiksmīgi noris pāreja no pirmsskolas uz sākumskolas posmu, ir atkarīgs no psiholoģiskās gatavības skolai, no izziņas intereses, emocionālām un gribas īpatnībām, no sociāliem motīviem, uzsver I. Kaļva. (Kaļva, 2007)

Līdz ar to, sākumskolas posmā, kas ir 1. – 4. klase, bērnam būtu jāapgūst mācīšanās prasmes, norāda darba autore. Pie mācīšanās prasmēm pieskaitāmas lasīšana, rakstīšana, skaitīšana un citi. Psiholoģiskā gatavība, izziņas intereses, sociāli – emocionālā attīstība ietekmē bērna pāreju no pirmsskolas uz sākumskolu.

Pašlaik tradicionāli pirmo klasi bērns uzsāk septiņu gadu vecumā. Septiņu gadu krīze vienam bērnam var iestāties agrāk, citam- vēlāk. Līdz ar to var būt tā, ka daļa pirmklasnieku ir gatavi uzsākt skolas gaitas, bet daļa nav gatavi. No bērna gatavības skolai ir atkarīgs adaptācijas procesa ilgums. Ir bērni, kuri nevar pierast pie jaunās kārtības, jaunā kolektīva un attiecībām ar pieaugušajiem. Tāpat arī bērnam jāiemācās jauna sociālā loma, kas ir “skolēns”. (Kaļva, 2007)

Septiņu gadu vecumā bērns uzsāk jaunu, iepriekš nepieredzētu darbību – bērns sāk mācīties. Šo jauno procesu organizē un vada skolotāji, tomēr tas prasa noteiktu bērna attīstības pakāpi, kā arī noteiktu intelektuālu piepūli. Tāpat arī savas darbības pašregulācijas iemaņas. Bērns var būt ļoti labi sagatavots skolai un mācību procesam, taču raksturīgākās skolēna īpašības bērns iegūst tikai mācību darbībā. (Jurgena, 2002)

Izriet, ka bērnu iepriekš var trenēt un mērķtiecīgi gatavot skolēna lomai, tomēr nepieciešamākās prasmes tik un tā bērns apgūs tikai nonākot reālā mācību procesā skolā, precizē darba autore.

Tāpat arī I. Kaļva norāda, ka atzīmes ietekmē sākumskolēna pašvērtējumu. “Pašnovērtējumā var izšķirt gan kognitīvo, gan emocionālo komponentus. Kognitīvais komponents nozīmē to, ka bērnam ir kāds zināšanu komplekss par sevi jeb pašapziņa. Savukārt emocionālais komponents – tā ir bērna attieksme pret šo zināšanu kopumu jeb vērtējuma komplekss”. (Kaļva, 2007)

Pastāv uzskats, ka pirmajā klasē bērns atnāk uz skolu jau ar izveidojušos pašvērtējuma saturu, ar savu attieksmi un personīgo pieredzi. (Priedniece, 1999)

Jāakcentē, ka pārejas posmā no pirmsskolas uz sākumskolu, joprojām notiek sociālā attīstība. Šajā procesā liela ietekme ir apkārtējai videi un citiem ietekmējošiem komponentiem.

Sociālās attīstības procesā notiek bērna pašvērtējuma veidošanās. Cilvēks dzīvo sabiedrībā un ir saistīts ar visu, kas ir apkārt, arī ar apkārtējo vidi. Bērna pašvērtējumu ietekmē vide, kurā bērns nokļūst. (Priedniece, 1999)

Nonākot pirmajā klasē, bērns iepazīstās ar vidi, kurā turpmāk būs jāuzturas. Tātad klase ir tā vide, kas ietekmē skolēna pašvērtējuma veidošanos.

Klases kolektīvā psiholoģisko klimatu ietekmē emocionālais komforts vai diskomforts, personības pašvērtējums un vērtību orientācijas sistēma, skaidro L. Priedniece. (Priedniece, 1999)

Savukārt, klases makrovidi vidi ietekmē:

- sociālie procesi sabiedrībā,
- cilvēki, kas tieši vai netieši atrodas šajā vidē (vienuaudži, vecāki, skolotāji),
- lietas un priekšmeti, starp kuriem atrodas (skolas ēka, klases telpi, soli, un citi). (Priedniece, 1999)

Izriet, ka klases vidi, kurā notiek skolēnu sociālā attīstība, ietekmē emocionālais komforts, kādu sajūt skolēni. Tāpat arī liela nozīme ir skolēnu pašvērtējumiem un vērtībām. Klases makrovidi ietekmē sabiedrības sociālie procesi, apkārtējie cilvēki – citi vienuaudži, vecāki un skolotāji, kā arī lietas un priekšmeti, starp kuriem atrodas skolēni, norāda darba autore.

Apkopojot iepriekš minēto, izriet, ka sociālā attīstība norit kopš cilvēces parādīšanās. Sociālā attīstība pēnīta arī mākslas pedagoģijas kontekstā. Sociālā audzināšana cieši saistās ar sociālo attīstību. Sekmīga sociālā audzināšana ir stabils pamats sociālajai attīstībai. Sociālā attīstība var būt gan audzināšanas rezultāts, gan audzināšanas priekšnosacījums, un arī audzināšanas mērķis. Attīstības rezultātā ir kvantitatīvas un kvalitatīvas, neatgriezeniskas pārmaiņas.

Sociālā attīstība tiek veicināta jau prenetālajā periodā. Attīstību ietekmē gan audzināšanas tendences, gan ģimenes uzvedības modeļi, kā arī sociālās grupas turpmākajā dzīvē. Vidi, kurā norit sociālā attīstība dēvē par sociālo vidi. Esot sociālajā vidē, bērns apgūst konkrētajai videi raksturīgās vērtības, priekšstatus un normas. Tiek apgūtas arī lomas, tādējādi radot pamatu indivīda personības attīstībā. Sociālo attīstību ietekmē iedzimtie mehānismi un nervu darbības tipi. Tikpat būtiska ir arī katra cilvēka personīgā pieredze, kas iegūta visas dzīves laikā. Kā arī, līdz ar sociālo attīstību notiek bērna emocionālā attīstība.

Socializēšanās notiek kā bērnībā, tā arī pieaugušā vecumā, tāpat arī socializācijas procesā cilvēks veido izpratni par sevi un definē savus dzīves mērķus. Sociālo attīstību veicina mācību darbība un praktisks darbs, tādējādi attīstot arī personību kopumā. Sociālās un emocionālās attīstības procesā bērni iemācās emociju atpazīšanu, emociju vadīšanu, kā izvirzīt un sasniegt mērķus. Apgūst prasmi izrādīt rūpes, pieņemt atbildīgus lēmumus, kā arī iemācās veidot savstarpējās attiecības un sadarboties ar citiem.

Sociālā attīstība turpina veidoties visas dzīves laikā, kā arī bērnībā nerasniegtos attīstības punktus iespējams attīstīt turpmākās dzīves laikā. Pārejas posmā no pirmsskolas uz sākumskolu, joprojām notiek sociālā attīstība. Šajā procesā liela ietekme ir apkārtējai videi un citiem ietekmējošiem komponentiem.

Nonākot pirmajā klasē, bērns iepazīstās ar vidi, kurā turpmāk būs jāuzturas. Tātad klase ir tā vide, kas ietekmē skolēna pašvērtējuma veidošanos. Klases vidi, kurā notiek skolēnu sociālā attīstība, ietekmē emocionālais komforts, kādu sajūt skolēni. Tāpat arī liela nozīme ir skolēnu pašvērtējumiem un vērtībām.

1.2.Pusaudžu pedagoģiski – psiholoģiskais sociālās attīstības raksturojums

Sasniedzot noteiktu vecumu, jēdziens “bērns” pedagoģiskajā literatūrā tiek dēvēts par “pusaudzi”. Esot pusaudžu vecumā, turpinās sociālā attīstība, kuras pamatā jau ir iegūta kāda noteikta pieredze.

Pusaudzis ir abu dzimumu cilvēku pārejas vecums no bērnības uz jaunību, aptuveni no 11 līdz 15 gadiem. (Latviešu literārās valodas vārdnīca, 2018.)

I.Puškarevs vecumposmu kvalifikācijā abus dzimumus dala atsevišķi, proti, zēniem pusaudžu vecumposms ir 12 līdz 16 gadiem, savukārt meitenēm no 11 līdz 15 gadiem. (Puškarevs, 1999)

“Pusaudža gadi ir tāda kā pāreja uz pieauguša cilvēka lomu”. (Jurgena, 2002, 67.lpp)

Izriet, ka pusaudžu posms sākas ap 11 gadu vecuma, līdz tam ir izveidojusies kāda konkrēta sociālā pieredze. Pusaudža gados notiek pāreja no bērnības uz pieaugušo dzīvi, šī pāreja ir “pusaudžu gadi”, konkretizē darba autore.

Sociālā audzināšana ir visi procesi, kuru rezultātā tiek sekmēta pusaudžu sociālā mācīšanās, norāda I. Jurgena. Tāpat arī tiek sniegta palīdzība, lai iegūtu “sociālo kompetenci”. Pie sociālās audzināšanas pieder sociālās uzvedības formas: uzskatu paušana, komunikācija grupās, kolektīvās apziņas attīstība, kopēja rīcība, iekļaušanās kādā grupā un citas aktivitātes. (Jurgena, 2002)

Darba autore norāda, ka sociālās audzināšanas procesā tiek veicināta pusaudžu sociālā mācīšanās, kur pusaudzis iemācās paust uzskatus, komunicēt vienaudžu grupās, iekļauties sociālajās grupās un vēl daudz citas aktivitātes, kas veicina pusaudža sociālo attīstību.

Mūsdienās, ietekmējoties no rietumkultūras un citām sabiedrībām, pusaudžu periods sākas individuāli, saistībā ar dzimumnobriešanas procesu, norāda I. Kaļva. Tomēr visām kultūrām ir kopīgs uzskats, ka pusaudžu periods tiek dēvēts par pāreju no bērnības uz pieaugušo vecumu. (Kaļva, 2007)

Pusaudžu sociālā attīstība turpina attīstīties arī socializēšanās procesā. Socializēšanās jeb indivīda socializēšanās: “Savas sabiedrības sociālo vērtību, normu,

jēdzienu, simbolu, valodas, ticējumu, atziņu, tradīciju un institūtu, kā arī noteiktu sociālo lomu apguve mūža gaitā”. (Socioloģijas skaidrojošā vārdnīca, 1997)

Pusaudzis socializācijas procesā apgūst sabiedrības (ģimenes, skolas, vienaudžu kopas) vērtības, normas, atziņas un citus iepriekš pieminētos nosacījumus. Tātad ja pusaudža draugu grupā kā vērtība tiek uzskatīta tuvas attiecības ar ģimenes locekļiem, cieņa pret pieaugušajiem un vienaudžiem, aktīva brīvā laika pavadīšana, tad socializācijas procesā pusaudzis apgūst šīs vērtību normas. Pretēji tam, nokļūstot vidē, kur vērtība ir nakts izklaides, necieņas izrādīšana, tad pusaudzis apgūst šīs grupas pieņemtās vērtības, skaidro darba autore.

Draugi un paziņas ir tās sociālās grupas, ar kurām bērns pavada lielāko dienas daļu. Šo sociālo grupu uzvedība un uzskati pozitīvi vai tieši pretēji – negatīvi ietekmē bērnu un pusaudzi, atzīmē I. Puškarevs. Visbiežāk vienaudžu grupā, kas negatīvi ietekmē bērnu vai pusaudzi, nonāk bērni, īpaši pusaudžu vecumā, kuriem zudis kontakts ar vecākiem. Tādēļ ļoti nozīmīga ir vecāku iesaistīšanās bērnu aktivitātēs un kopīgās nodarbēs. (Puškarevs, Bērna attīstība, 1999)

Patstāvīgus dzīves uzskatus pusaudži iegūst grupēšanas rezultātā. (Kaļva, 2007)

Darba autore akcentē vienaudžu grupas nozīmi pusaudžu sociālajā attīstībā. Ja vienaudžu grupa īsteno aktivitātes, kas nav graužošanas un ir attīstošanas, tad sociālā attīstība turpina noritēt sekmīgi, un tiek ievirzīta pozitīvā gultnē. Pretēji tam, ja vienaudžu grupa veic negatīvas darbības, tad pusaudžu sociālā attīstība ievirzās negatīvā virzienā, un tā tiek apdraudēta.

“Grupējumi” ir vajadzīgs personības attīstības etaps”. (Kaļva, 2007, 80.lpp)

Pusaudžiem ir raksturīga tendence izcelties vienaudžu vidū jeb kļūt populāriem. Vienlaikus parādās arī tendence cīnīties par līdera lomu grupā. Līderis parasti ir komunikabls, aktīvs. Grupā parasti arī ir antilīderis – pusaudzis, kurš cenšas iegūt līdera vietu. (Jurgena, 2002)

Darba autore norāda, ka pusaudžu grupā parasti ir viens līderis, kam piemīt tādas rakstura īpašības, kas palīdz noturēt līdera statusu grupā. Līderis ir aktīvs, komunikabls, pārējie vienaudži seko līderim un to atdarina.

“Vienaudžu socializējošā ietekme – kā pozitīvā, kā negatīvā – īstenojas, atdarinot paraugus un uzņemot informāciju, kas var būt arī izkropļota”. (Puškarevs, 1999)

Ja apkārtējā vidē pusaudži neatrod ideālus, kam līdzināties, tad notiek apkārtesošo vērtību noliegšana. Pusaudzis nespēj atrast savu “Es”, jūtas apjucis un viņu var pārņemt apātija, zems pašnovērtējums, norāda I. Jurgena. Šādos krīzes brīžos pusaudži meklē vērtības ārpus ierastajām sociālajām grupām. (Jurgena, 2002)

Apkārtējie ideāli pusaudžu vecumā veido jaunā cilvēka pašvērtējumu un personības attīstību, precizē darba autore.

Domu apmaiņu rezultātā pusaudzis saprot, kas ir pareizs un kas nepareizs. Pusaudzis salīdzina savu vecāku, citu pieaugušo, vienaudžu uzskatus, tādējādi iegūstot savas atziņas. Vienaudžu viedoklis ir svarīgāks, nekā vecāku viedoklis, tas ir galvenais, par ko domā pusaudzis, proti, kā tikt galā ar pretrunām, un kā izveidot pašam savu identitāti, starp tām vērtībām, ko skaidro vecāki, un ko skaidro vienaudži. (Kaļva, 2007)

Rezultātā, norāda darba autore, tāpat kā bērni, arī pusaudži turpina atdarināt apkārtējo pasauli, kopējot uzvedības modeļus un darbības, ko redz sociālajā grupā, kurā atrodas.

Draudzības augstākā pakāpe ir vēlīnajos pusaudžu gados, uzskata V. Reņģe, kad draudzībai ir ļoti liela nozīme cilvēka dzīvē. (Reņģe, 2004)

Vitāli nepieciešami ir veicināt pusaudžu pašcieņu un mācīt, kā nepakļauties negatīvam psiholoģiskajam spiedienam, piemēram, lietot alkoholu vai citas apreibinošas vielas. Sociālās grupas nelabvēlīgam psiholoģiskajam spiedienam ātri ļaujas tie, kuriem ir zems pašvērtējums, paskaidro I. Puškarevs. (Puškarevs, 1999)

Pusaudži, kuriem ir veselīgs pašvērtējums, labvēlīgas attiecības ģimenē un kuri uzticas pieaugušajiem, daudz mazāk ir pakļauti riskam pakļauties vienaudžu grupas negatīvajai ietekmei, norāda darba autore.

Aktuāla problēma ir arī masu mediju negatīvā ietekme pusaudžu attīstībā, skaidro I. Puškarevs. Televīzijas pārraides ar vardarbīgiem sižetiem, masu mediju reklāmas, kas aicina pieņemt kļūdainus lēmumus, pozicionē alkohola un cigarešu nepieciešamību atpūtas brīžos, tie ir tikai daži komponenti, kas sekmē sociālo attīstību negatīvā virzienā.

Lai izvairītos, ļoti būtiski ir iemācīt pusaudžiem kritiski izvērtēt reklāmu saturu. (Puškarevs, 1999)

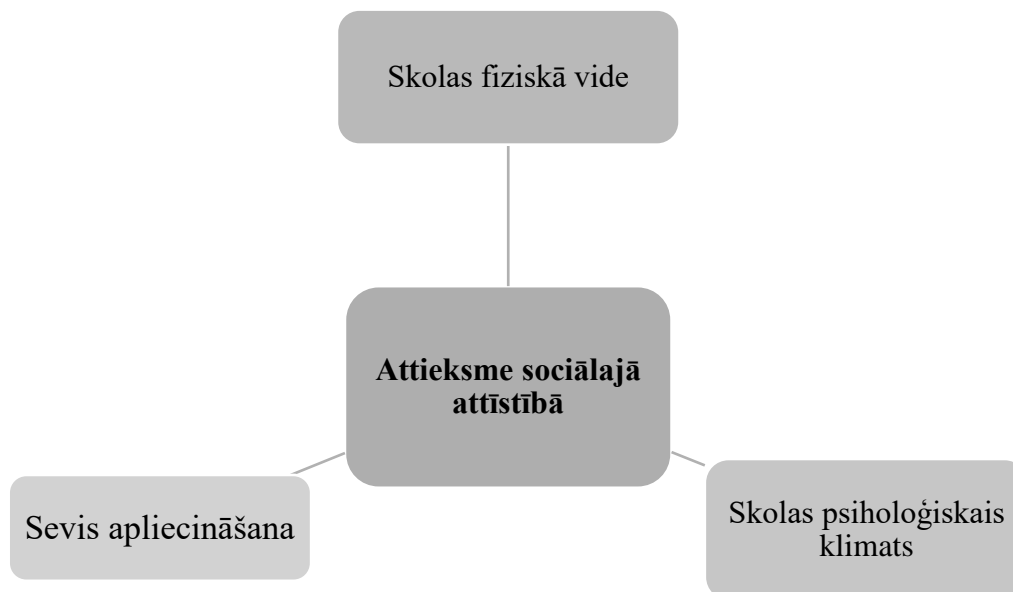
Masu mediji ieņem gandrīz tikpat lielu lomu pusaudžu sociālajā attīstībā, kā ģimene un vienaudži, secina darba autore. Ne tikai televīzija, reklāmas, bet gan arī sociālie tīkli ieņem nozīmīgu vietu pusaudža sociālajā attīstībā. Ja ir izveidojies zems pašvērtējums un neticība saviem spēkiem, pusaudzis ir pakļauts riskam pieņemt kļūdainus lēmumus, tādējādi radot apdraudējumu savai sociālajai attīstībai.

Skolas ietekmi pusaudžu sociālajā attīstībā skaidro I. Puškarevs: skolas socializējošā nozīme redzama ne tikai mācību procesā, bet gan arī brīvajos brīžos – starpbrižos, skolas ekskursijās un arī ārpus skolas. (Puškarevs, 1999)

Personības identitātes veidošanās process skolā parādās pusaudža un kolektīva attiecībās. Svarīgākais pusaudža uzvedības un rīcības motīvs tieksme atrast savu piederību vienaudžu grupā. Ja tas neizdodas ar labas uzvedības palīdzību, tad pusaudzis dara pretējo, proti, izturas bravurīgi un izaicinoši, meklē sevis pierādīšanas iespēju riskantās situācijās. Piemēram, nemākot labi peldēt, pusaudzis var mēģināt pārpeldēt upi, cenšoties pierādīt savu vērtību vienaudžu acīs. (Jurgena, 2002)

Izriet, ka neatrodot savu vērtību darot labus darbus, pusaudzis sāk rīkoties degradējoši un varbūt pat bīstami, pārvērtējot savas iespējas un spēkus, akcentē darba autore. Savas vērtības un nozīmes meklējumi ir lielākā motivācija pusaudžu uzvedībā.

“Skolēnu attieksmi pret notikumiem un parādībām, viņu uzvedību un rīcību ietekmē gan skolas fiziskā vide, gan psiholoģiskais klimats – savstarpējās attiecības skolā, kā arī iespējas aktīvi darboties, apzināt sevi”. (Puškarevs, 1999, 14.lpp)

(Pēc Puškareva, 1999)

Sociālā attīstība ir cieši saistīta ar sociālajām prasmēm. Sociālās prasmes ietekmē pusaudžu sociālo attīstību.

“Veidojoties bērna attiecībām ar citiem cilvēkiem, tiek apgūtas sociālās prasmes. Un savukārt, apgūstot sociālās prasmes, veidojas attiecības ar citiem cilvēkiem un vide, kurā pusaudzis dzīvo”. (Andersone, 2004, 21.lpp)

Parasti izdala: komunikatīvās un organizatoriskās prasmes un iemaņas. Īpaši nozīmīgi ir sociālās prasmes apgūt pusaudžu vecuma posmā, kad apkārtējo cilvēku, sevišķi vienaudžu, spriedums un vērtējums ir īpaši svarīgs un nozīmīgs. (Andersone, 2004)

Apgūtās sociālās prasmes vienaudžu vidē sekmē pusaudžu sociālo attīstību. Tās papildina un pozitīvi virza pusaudža personības attīstību, bilst darba autore. Tā kā pusaudžu vecumā vienaudžu vidū tiek pavadīts daudz laika, šajā vidē notiek sociālo prasmju pilnveide un apguve.

“Pusaudžiem ir vienlīdz svarīgas sadarbības un saskarsmes prasmes gan ar pieaugušajiem, gan ar vienaudžiem. Nozīmīga ir arī vecāku un skolotāju izpratne par audzināšanas mērķiem”. (Andersone, 2004, 31.lpp)

Tātad sociālās attīstības procesā pusaudžiem vienlīdz nozīmīga ir sadarbība gan ar pieaugušajiem – vecākiem, skolotājiem, gan ar vienaudžiem – draugiem, interešu biedriem, norāda darba autore.

Pusaudžu vecumā paplašinās laika perspektīve, skaidro I. Kaļva, proti, pusaudzis atceras un apzinās savu bērnību kā pagātņi un plāno nākotni. Pusaudzis apzinās savu piederību vienam no dzimumiem, kā arī apgūst dzimumlomas. Vēlāk, turpmākajos gados, dzimumidentitāte kā pašapziņas komponents kļūst par pamatu personībai. (Kaļva, 2007)

Darba autore vēlreiz akcentē vienaudžu nozīmi pusaudža sociālās attīstības norisē.

Pusaudzim svarīgāk ir būt grupā ar vienaudžiem, nekā iegūt vecāku uzticību, jo vienaudžu grupā pusaudzis apspriež pilnīgi visas domas un priekšstatus par vērtībām vai morālām normām. (Kaļva, 2007)

Vienaudžu grupas dalībniekus vieno:

- ģērbšanās stils;
  - kopīgas intereses;
  - īpašs žargons leksikā;
  - saskarsmes rituāli;
  - uzvedības īpaša maniere,
  - un citas pazīmes, ko var apzīmēt ar jēdzienu “pusaudžu subkultūra”.
- (Kaļva, 2007)

Šajā vecumposmā novērojams arī pusaudžu nemiers: jaunais cilvēks bieži nespēj rast mieru pats ar sevi, tādējādi konfliktē ar apkārtējiem. Galvenais pusaudžu nemiera cēlonis ir bailes par to, ka viņš var tikt izraidīts no vienaudžu grupas. Grupas un vienaudžu domas ir svarīgākas par pieaugušo viedokli, vēlreiz norāda I. Jurgena. Tādēļ skolotājam jāstāpjas ar pusaudžu morāles pārvērtēšanu. (Jurgena, 2002)

Tātad vecāku un skolotāju uzskati nelīdz, ja vienaudžu domas par kādu konkrētu notikumu ir pretējas. Piemēram, kāda konkrēta mūzikas žanra klausīšanās ir raksturīga vienaudžiem, vecāku viedoklis, ka žanrs ir nebaudāms pusaudžiem šķiet pilnīgi nepieņemams, skaidro darba autore.

Pusaudžu vecumposma krīze ir visizteiktākā, jo tās norise ir cieši saistīta ar pusaudža pašnovērtējumu un iespējām realizēt sevi, veidojot savu pašcienu. (Puškarevs, 1999)

Ja pusaudzim nebūs iespēja sevi apliecināt jeb realizēt pozitīvā ievirzē, var rasties apdraudējums, ka pusaudzim izveidosies zems pašvērtējums, precizē darba autore.

Kopumā pusaudžu vecumā turpinās sociālā attīstība, kuras pamatā jau ir iegūta kāda noteikta pieredze. Pusaudzis socializācijas procesā apgūst sabiedrības (ģimenes, skolas, vienaudžu kopas) vērtības, normas un atziņas.

Sociālās audzināšanas procesā tiek veicināta pusaudžu sociālā mācīšanās, kur pusaudzis iemācās paust uzskatus, komunicēt vienaudžu grupās, iekļauties sociālajās grupās un vēl daudz citas aktivitātes, kas veicina pusaudža sociālo attīstību. Ja vienaudžu grupa īsteno aktivitātes, kas nav graujošas un ir attīstošas, tad sociālā attīstība turpina noritēt sekmīgi, un tiek ievirzīta pozitīvā gultnē. Pretēji tam, ja vienaudžu grupa veic negatīvas darbības, tad pusaudžu sociālā attīstība ievirzās negatīvā virzienā, un tā tiek apdraudēta. Vienaudžu grupas dalībniekus vieno ģērbšanās stils, kopīgas intereses, īpašs žargons leksikā, saskarsmes rituāli un citas pazīmes, ko var apzīmēt ar jēdzienu ‘pusaudžu subkultūra’. Masu mediji ieņem gandrīz tikpat lielu lomu pusaudžu sociālajā attīstībā, kā ģimene un vienaudži.

Kā ticis minēts, sociālās attīstības procesā pusaudžiem vienlīdz nozīmīga ir sadarbība gan ar pieaugušajiem – vecākiem, skolotājiem, gan ar vienaudžiem – draugiem, interešu biedriem. Sociālā attīstība ir cieši saistīta ar sociālajām prasmēm. Sociālās prasmes ietekmē pusaudžu sociālo attīstību. Apgūtās sociālās prasmes vienaudžu vidē sekmē pusaudžu sociālo attīstību. Tās papildina un pozitīvi virza pusaudža personības attīstību. Tā kā pusaudžu vecumā vienaudžu vidū tiek pavadīts daudz laika, šajā vidē notiek sociālo prasmju pilnveide un apguve. Apkārtējās vides ideāli pusaudžu vecumā veido jaunā cilvēka pašvērtējumu un personības attīstību. Ja ir izveidojies zems pašvērtējums un neticība saviem spēkiem, pusaudzis ir pakļauts riskam pieņemt kļūdainus lēmumus, tādējādi radot apdraudējumu savai sociālajai attīstībai.

Neatrodot savu vērtību darot labus darbus, pusaudzis sāk rīkoties degradējoši un varbūt par bīstami, pārvērtējot savas iespējas un spēkus. Savas vērtības un nozīmes meklējumi ir lielākā motivācija pusaudžu uzvedībā. Ja pusaudzim nebūs iespēja sevi

apliecināt jeb realizēt pozitīvā ievirzē, var rasties apdraudējums, ka pusaudzīm izveidosies zems pašvērtējums. Pusaudži, kuriem ir veselīgs pašvērtējums, labvēlīgas attiecības ģimenē un kuri uzticas pieaugušajiem, daudz mazāk ir pakļauti riskam pakļauties vienaudžu grupas negatīvajai ietekmei. Pusaudži turpina atdarināt apkārtējo pasauli, kopējot uzvedības modeļus un darbības, ko redz sociālajā grupā, kurā atrodas.

1.3.Sociālās attīstības faktori un kritēriji

Iepriekšējās nodaļās darba autore skaidroja sociālās attīstības nozīmi un pusaudžu psiholoģiski – pedagoģisko raksturojumu sociālās attīstības kontekstā. Šajā nodaļā darba autore turpina analizēt sociālās attīstības faktoros un raksturo sociālās attīstības kritērijus, atbilstīgi pusaudžu psiholoģiski – pedagoģiski sociālajai attīstībai.

Attīstību ietekmē vairāki faktori, norāda I. Puškarevs. Tos iespējams grupēt endogēnie jeb iekšējie, un eksogēnie jeb ārējās vides faktori. (Puškarevs, 1999)

Faktori, kas saistās ar sociālo attīstību, iedalīti pie apakšgrupas ‘‘eksogēnie faktori’’ skaidro darba autore. Tie ir: sociālā vide, sociālekonomiskie apstākļi un personību socializējošie faktori. (Puškarevs, 1999)

Savukārt personības socializācijas noteicošie faktori ir:

- ģimene,
- vienaudži,
- skola,
- masu informācijas līdzekļi. (Puškarevs, 1999)

Tā rezultātā, darba autore akcentē, ka sociālo attīstību ietekmē ģimene, vienaudži, skola un masu informācijas līdzekļi.

Sociālajā attīstībā kā viens no attīstības virzieniem ir personības attīstība. Cilvēku personības sociālo attīstību ietekmē vairāki faktori. R. Andersone skaidro, ka katras personības sociālā attīstība ir atkarīga no:

- sabiedrības ekonomiskās, politiskās un sociālās attīstības,
- īstenojamās sociālās darbības rakstura,
- mijattiecību sistēmas,
- sociālās pieredzes apguves un aktīvas izmantošanas, kas realizējas saskarsmē un sadarbībā. (Andersone, 2004)

Tātad sociālajā attīstībā liela nozīme ir apkārtējai sabiedrībai. Pirmā sabiedrība, kur bērns gust sociālo , ir ģimene.

Attiecības ģimenē veido tās mikroklimatu. Labu emocionālu fonu rada siltas, mīlestības pilnas attiecības ģimenes locekļu vidū. Šādā vidē augušiem bērniem ir pozitīvi priekšstati par savstarpējām attiecībām. Uzskatus bērns mēģinās arī saglabāt turpmākajā dzīvē. (Golubeva, 1999)

Bērns kopē un atdarina uzvedības modeļus. Ja būs pieradis pie mīļām, siltām attiecībām, bērns centīsies tās saglabāt arī turpmāko attiecību veidošanā, precīzē darba autore.

Skolu kā personības socializācijas noteicošo faktoru uzsver R. Andersone. Kā viens no svarīgākajiem skolas uzdevumiem ir veicināt skolēnu personīgo un sociālo izaugsmi. (Andersone, 2004)

Tātad darba autore norāda, ka viens no sociālās attīstības komponentiem ir izglītības iestāde jeb skola. Tajā tiek sekmēta un pilnveidota pusaudžu sociālā attīstība.

Tāpat arī, nokļūstot skolā, redzama skolēnu pašapkalpošanās prasmju attīstība, kas saistās ar prasmēm, ko bērns apguvis mājās, ikdienas dzīvē.

“Nepieciešamās adaptīvās uzvedības prasmes skolas un mājas dzīvei saistītas ar rūpēm par savām lietām, savas dzīvojamās vai darba vides uzturēšanu kārtībā un ikdienas darbu veikšanu skolā vai mājās. Mājas dzīvei vajadzīgo prasmju apguves līmenis nosaka to, cik lielā mērā konkrētais indivīds pieaugot spēs būt neatkarīgs un cik lielā mērā viņam būs nepieciešams citu cilvēku palīdzība un atbalsts”. (I.Dambergas un citi, 2013., 23.lpp)

Nokļūstot skolā, redzams bērna vajadzīgo prasmju apguves līmenis. Proti, ja mājas dzīvē bērns ir pieradis sakārtot savas mantas, nolikt atpakaļ vietā paņemto priekšmetu, tad arī, esot skolā, bērns veiks tādas pašas darbības, jo konkrētās prasmes ir apgūtas mājas dzīvē un sociālās attīstības procesā var turpināt attīstīt šīs prasmes.

Sadarbība ar citiem vienaudžiem ietekmē draudzības veidošanos un integrāciju sabiedrībā. (I.Dambergas un citi, 2013.)

Uzsākot mācības skolā, bērns apzināti vai neapzināti meklē pieaugušā atbalstu. Katrs bērns ir pieradis pie kādas tuvas personas, kura bērnam ir mīļa un emocionāli tuva. Visbiežāk tā ir mātes figūra, kuru bērns meklē, kad ir noskumis. Mātes prombūtnes laikā bērns meklē citu tuvu personu, vispirms to, ko labi zina un pazīst. Šādās situācijās, kad bērns meklē kādu citu tuvu cilvēku, lielākā daļa bērnu ievēro noteiktu hierarhiju. (Boulbijs, 1998)

Arī uzsākot mācības skolā, bērns meklē sev tuvu personu, kas visbiežāk ir klases audzinātāja. Tāpat sociālās attīstības norisē liela loma ir tieši klases audzinātājam.

“Skolotājs prognozē, konstruē un vada mācību procesu, nodrošinot didaktisko mērķu – izglītojošo, audzinošo, attīstošo, sasniegšanu programmā noteiktā un skolēna iespējam atbilstošā kvalitātē”. (Žogla, 2001)

Vēlreiz darba autore akcentē skolotāja lomu mācību procesā. Skolotājs ir tas, kurš nodrošina skolēna izglītošanās procesu, audzina skolēnu un attīsta skolēna kompetences, iekļaujot arī skolēna sociālās attīstības virzību.

Noslēgumā, apkopojot iepriekšējo nodaļu pētītās teorētiskās atziņas, secināms, ka sociālā audzināšana cieši saistās ar sociālo attīstību. Sekmīga sociālā audzināšana ir stabils pamats sociālajai attīstībai. Sociālā attīstība var būt gan audzināšanas rezultāts, gan audzināšanas priekšnosacījums, un arī audzināšanas mērķis. Esot sociālajā vidē, bērns apgūst konkrētajai videi raksturīgās vērtības, priekšstatus un normas. Socializēšanās notiek kā bērnībā, tā arī pieaugušā vecumā, tāpat arī socializācijas procesā cilvēks veido izpratni par sevi un definē savus dzīves mērķus. Sociālo attīstību veicina mācību darbība un praktisks darbs, tādējādi attīstot arī personību kopumā. Sociālā attīstība turpina veidoties visas dzīves laikā, kā arī bērnībā nesasniedzto attīstības punktus iespējams attīstīt turpmākās dzīves laikā. Pārejas posmā no pirmskolas uz sākumskolu joprojām notiek sociālā attīstība. Šajā procesā liela ietekme ir apkārtējai videi un citiem ietekmējošiem komponentiem.

Esot pusaudžu vecumā, turpinās sociālā attīstība, kuras pamatā jau ir iegūta kāda noteikta pieredze. Pusaudzis socializācijas procesā apgūst sabiedrības (ģimenes, skolas, vienaudžu kopas) vērtības, normas un atziņas. Masu mediji ieņem gandrīz tikpat lielu lomu pusaudžu sociālajā attīstībā kā ģimene un vienaudži. Sociālās attīstības procesā pusaudžiem vienlīdz nozīmīga ir sadarbība gan ar pieaugušajiem – vecākiem, skolotājiem, gan ar vienaudžiem – draugiem, interešu biedriem. Sociālā attīstība ir cieši saistīta ar sociālajām prasmēm. Sociālās prasmes ietekmē pusaudžu sociālo attīstību. Apkārtējās vides ideāli pusaudžu vecumā veido jaunā cilvēka pašvērtējumu un personības attīstību. Pusaudži turpina atdarināt apkārtējo pasauli, kopējot uzvedības modeļus un darbības, ko redz sociālajā grupā, kurā atrodas.

Izanalizētās teorētiskās atziņas darba autore apkopojā tabulā, izveidojot sociālās attīstības komponentus un kritērijus (skat. tabulu nr. 1.1.):

Tabula nr. 1.1.

Sociālās attīstības ietekmējošie faktori

Faktori	Ietekmes skaidrojums
Prenētālais periods	Bērna sociālā attīstība sākas jau agrā bērnībā. Tā sākas vienlaicīgi ar augļa attīstību un cieši saistās ar bērna audzināšanu ģimenē, sociālām grupām, ar kurām bērns mijiedarbojas, un sabiedrību kopumā. (Pēc A.Šponas)
Iedzimtība un ģimenes audzināšanas metodes	Cilvēka sociālo attīstību nosaka iedzimtie mehānismi, nervu darbības tips, tomēr noteicošais ir cilvēka visas dzīves laikā gūtā pieredze. (Pēc A.Šponas)
Ģimene	Vecāku rūpes, uzmanība un regulāra iesaistīšanās pusaudžu dzīvē, interesēšanās par pusaudža pašsajūtu un emocionālo stāvokli, ir nepieciešama, lai sociālā attīstība turpinātos veiksmīgi. (Pēc I.Puškareva)
Sociālā vide, kurā bērns uzturas	Sociālā vide, kurā bērns atrodas, veido vērtības un estētiskos priekšstatus. Mijiedarbībā ar vidi bērns veic pašrealizāciju, kā arī veido un apgūst vērtības. Sociālā vide bērna personības attīstību ietekmē pozitīvi vai negatīvi. (Pēc D.Lieģenieces)
	Ja vienaudžu grupa piekopj aktivitātes, kas nav graužošanas un ir attīstošas, tad sociālā

<p>Vienaudži</p>	<p>attīstība turpina noritēt sekmīgi, un tiek ievirzīta pozitīvā gultnē. Pretēji tam, ja vienaudžu grupa veic negatīvas darbības, tad pusaudžu sociālā attīstība ievirzās negatīvā virzienā, un tā tiek apdraudēta. (Pēc I. Puškareva)</p>
<p>Mācības un darbs/praktiskā darbošanās</p>	<p>‘‘Mācības un darbs atstāj noturīgu iespaidu uz bērnu sociālo, fizisko, tikumisko, emocionālo un estētisko attīstību, līdz ar to paplašinot ne tikai personības izziņas un saskarsmes sfēru, bet arī izkopjot visus topošās personības ‘‘dvēseles spēkus’’ un ievirzot viņus bezgalīgi plašajā patiesības un skaistuma pasaules apjautā.’’ (Pēc A. Dauges)</p>
<p>Sociālā audzināšana</p>	<p>Sekmīga sociālā audzināšana ir stabils pamats sociālajai attīstībai. Audzināšanai, lai tā būtu veiksmīga, jānorisinās holistiski jeb vienā veselumā. Tādēļ sociālās attīstības joma ir būtiska, jo tā ietekmē audzināšanu kopveselumā. (Pēc D. Lieģenieces)</p>
<p>Apkārtējā sabiedrība Personības sociālā attīstība</p>	<p>Katras personības sociālā attīstība ir atkarīga no sabiedrības ekonomiskās, politiskās un sociālās attīstības. Īstenojamās sociālās darbības rakstura un mijattiecību sistēmas, kā arī no sociālās pieredzes apguves un aktīvas izmantošanas, kas realizējas saskarsmē un sadarbībā. (Pēc R. Andersones)</p>
	<p>Masu mediji ieņemt gandrīz tikpat lielu lomu pusaudžu sociālajā attīstībā kā ģimene un vienaudži. Ne tikai televīzija, reklāmas,</p>

Masu mediji	bet arī sociālie tīkli ieņem nozīmīgu vietu pusaudža sociālajā attīstībā. Ja ir izveidojies zems pašvērtējums un neticība saviem spēkiem, pusaudzis ir pakļauts riskam pieņemt kļūdainus lēmumus, tādējādi radot apdraudējumu sociālajai attīstībai. (Pēc I.Puškareva)
-------------	--

Secināms, ka pie sociālās attīstības kritērijiem pieskaitāmi kritēriji: piedalās diskusijā; novērtē ģimenes iespējas un atbalstu; prot saskaņot savas un citu vajadzības; prot sadarboties pārī un/vai grupā; prot paust savu viedokli. Kā sociālās attīstības komponents piedēvējams “Sociālās attiecības un sadarbība”.

Pie sociālās attīstības komponents “Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums” piedēvējami šādi kritēriji: emocionālās reakcijas un paškontrolē; vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana); savu emociju atpazīšana un nosaukšana; tolerance jeb iecietība pret citādo, arī vienaudžiem; pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā.

Savukārt sociālās attīstības komponentam “Sevis vērtēšanas prasmes” pieskaitāmi šādi kritēriji: vērtē savu rīcību; prot plānot savu mācību darbību; savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze; savu veiksmju apzināšana; savu neveiksmju apzināšana; apzinās savas rīcības sekas.

2. DIDAKTISKIE PRINCIPI SKOLĒNA SOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS SEKMĒŠANĀ

Fiziskā un emocionālā vide ieņem lielu lomu skolēna sociālajā attīstībā. Līdz ar to ir būtiski apzināt, kādi nosacījumi jāievēro, lai sekmētu skolēnu sociālo attīstību. Šajā nodaļā darba autore teorētiski apzina didaktiskos principus skolēna sociālās attīstības sekmēšanā.

Bērnam un pusaudzim, kas aug mūsdienās, skola ir kā otrās mājas. Katru dienu arvien vairāk un vairāk skolas un klases kļūst par audzinošu mācību vidi, kur skolēns veido un attīsta savu personību un apgūst saskarsmes kultūru. (Špona, 2006)

Pavadot ikdienu skolā, skolēns attīsta, pilnveido, bagātina savu personību, kā arī pilnveido saskarsmes kultūru, precizē darba autore. Tiek turpināta arī sociālās attīstības sekmēšana. Tieši šī iemesla dēļ ir būtiski apzināt didaktiskos principus skolēna sociālajā attīstībā.

Skola ir vieta, kur bērni pavada lielu savas dzīves daļu. Viena no izglītības galvenajām funkcijām mūsdienās ir atklāt katra bērna individualitāti, radīt apstākļus personības attīstībai, sekmēt radošuma un patstāvības attīstību un sekmēt daudzu citu skolēna kompetenču attīstību. (Orska, 2008)

Skolā nepieciešams, lai valda labestīga gaisotne. Tai ir jābūt labvēlīgai, gādīgai un taisnīgai mikropasaulei, kas būtu kā paraugs sabiedrībai, skaidro J. Valbis. (Valbis, 2005)

Labestīga gaisotne sekmē skolēnu sociālo attīstību, kā arī veido priekšstatu par to, kādai būtu jābūt apkārtējai sabiedrībai: labvēlīgai, gādīgai un taisnīgai, precizē darba autore.

Skolai ir jābūt kā tikumiskai kopienai, kas palīdz skolēniem veidot rūpes pilnu pieķeršanos pieaugušajiem un vienaudžiem jeb līdzcilvēkiem. Šāda veida attiecības veicina skolēnos vēlmi mācīties, kā arī tas ir pamats, lai veidotu labas rakstura īpašības. Visiem bērniem un pusaudžiem ir nepieciešama piederības sajūta. (Valbis, 2005)

Piederības sajūta izglītības iestādei rada skolēnos drošu patvērumu, norāda darba autore. Labas savstarpējās attiecības pozitīvi ietekmē skolēnu sociālo attīstību. Tik, cik nozīmīga ir izglītības iestādes loma skolēna sociālajā attīstībā, tikpat liela loma ir arī skolotājiem.

Skolotājs, kas rada apstākļus, lai veicinātu skolēnu sociālo attīstību, ir izglītots, atbildīgs, uzņēmīgs, arī paškritisks, organizēts, komunikabls, tolerants, atraktīvs, radošs, sabiedrīks. Atvērts, pozitīvs saskarsmē, iejūtīgs vadītājs, pārliecinošs orators, pieņem pārmaiņas, patiess līderis, prot izvērtēt taisnīgi. (Špona, Čamane, 2009)

Izglītības iestādē jārada tādi apstākļi, lai veicinātu skolēnu sociālo attīstību. Klases audzinātājam sociālās vides veidošanā ir liela nozīme, skaidro A. Špona un I. Čamane:

“Personība veidojas audzināšanā sociālās un kultūrvides ietekmē. Klases audzinātājs veicina pusaudžu interešu veidošanos, atbalsta ārpusskolas interešu nodarbību organizēšanu. Literatūras analīze par skolotāja īpašībām un pārrunas ar pusaudžiem par skolotāju mūsdienu skolā liecina, ka viņu skatījumā ideālam klases audzinātājam vajadzētu būt labam organizatoram, padomdevējam un skolēnu draugam, ar kuru var konsultēties neskaidros jautājumos.” (Špona, Čamane, 2009, 38.lpp)

Savukārt I. Šūmane akcentē fiziskās vides nozīmi sociālās attīstības sekmēšanā.

Skolēna pozitīvu attieksmi pret mācību telpu var nodrošināt, ja tajā ir iespēja veidot sociālo pieredzi, norāda I. Šūmane. (Šūmane, 2012)

Gan mācību vidē, gan mācību procesā jāievēro principi, kas sekmē skolēnu sociālo attīstību. Mācības kā skolēna izziņas darbība veido ne tikai skolēna intelektuālo, emocionālo, gribas, fizisko attīstību, īstenības daudzveidības izzināšanu, bet sekmē arī daudzpusīgas sociālās attieksmes, skaidro A. Špona. (Špona, 2006)

Ievērojot skolēnu sociālās attīstības sekmēšanas didaktiskos principus, personības attīstība jāveicina arī pedagogiem, norāda darba autore.

Veidojot attīstošu sociālo vidi, pedagogiem būtu jābūt vienotiem. Ja izglītības satura pārmaiņu procesā piedalās tikai daži skolas pedagogi, tad gaidāms, ka pārmaiņas izglītības sistēmā būs nemanāmas, skaidro A. Šmite. Lai sekmētu skolēnu sociālo attīstību, uzmanība pievēršama tieši pedagogu personības pilnveidošanai, jo tā ietekmē izglītības mērķu sasniegšanu. Nepieciešams veidot paaudzi, kas pratīs iesaistīties sabiedrības veidošanā. (Šmite, 2004)

Kā ticis minēts, attīstību veicinošas sociālās vides izveidē, pedagogiem jābūt vienotiem, jāvada mācību process pēc vienotiem standartiem, kā arī pedagogiem pašiem jā rūpējās par savas personības attīstību, precizē darba autore.

Mācību vides pamatuzlabojumiem ir viens konkrēts mērķis: veicināt skolēnu mācīšanos un sekmēt personības izaugsmi, norāda I. Šūmane. (Šūmane, 2012)

Mācību vidē notiek skolēna personības izaugsmes veicināšana, līdz ar to mācību videi jābūt tādai, kas sekmē un pozitīvi virza skolēna personības attīstību, akcentē darba autore.

“Mācību vide ir mērķtiecīgi organizēts fizisko, sociālo un informatīvo apstākļu kopums, kurā skolēns veido un īsteno savu pieredzi: zināšanas, prasmes un attieksmes pret sevi un apkārtējo pasauli.” (Šūmane, 2012, 41.lpp)

Kā norāda A. Šmite, pedagogs, humānistisko vērtību vadīts, veicinot skolēnu sociālo attīstību, mācību procesu organizē, ievērojot šādus principus:

- Skolēns mācās darbībā;
- Mācību darbībā katram bērnam ir viņa individuālās iespējas;
- Skolēns uztver pasauli veselumā;
- Mācību stundās skolēni mācās viens no otra, mācās no pedagoga;
- Skolēnu skolotājs iedvesmo un atbalsta;
- Vecāki iesaistās skolas darbā. (Šmite, 2004)

Darba autore norāda, ka mācību process tiek organizēts kopveselumā, skolēns saņem atbalstu un motivāciju mācību darbībā. Tāpat arī notiek sadarbība starp skolēniem un skolotāju, kā arī skolas darbībā iesaistās arī vecāki.

Vispārīzglītojošā skolā mācības lielākoties ir garīga, psihiska darbība. Mūsdienās būtiski ir pēc iespējas vairāk mācību stundās īstenot praktiskās un pētnieciskās mācību metodes. (Špona, 2006)

Darba autore norāda, ka praktiskās un pētnieciskās mācību metodes daudz efektīvāk sekmēs skolēnu sociālo attīstību, nekā metodes, kuru laikā nepieciešama garīga un psihiska piepūle.

Mācību procesā būtiska nozīme ir arī skolēna pašvērtējumam un prasmei novērtēt pašam sevi. Veikt savas mācību darbības un rīcības analīzi, secina darba autore.

Viens no pašnovērtējuma komponentiem ir prasme pašam vadīt, organizēt savu mācīšanos, skaidro R. Hahele. Šīs prasmes attīstīšana gan skolotājiem, gan skolēniem, ir būtiski nozīmīga pašvērtējuma veidošanā. (Hahele, 2006)

Pašnovērtējums saistīts ar ‘‘Es’’ vispārināšanu sociālajā vidē, skaidro A. Šmite. Pašnovērtējuma nozīmes apzināšanās ir svarīga personības attīstības procesā. (Šmite, 2015)

Viena no kompetencēm, kuru rosina attīstīt skolēnu mācību darbībā, ir pašvadīta mācīšanās. Šī ir prasme, kas būtu jāattīsta mācību procesā, norāda darba autore.

Piemēram, R. Hahele uzskata: ‘‘Uz skolēna praktisko izziņu – dabisku, interaktīvu darbību konkrētajā vidē – un uz atklāsmi balstīts process skolā ir saistīts ar skolēna prasmi pašam ne tikai vadīt, bet arī regulēt savu mācīšanos. Jāizmanto tādi pedagoģiskie līdzekļi, kuri sistemātiski veicinātu skolēna pašregulētas darbības pieredzes nostiprināšanos’’. (Hahele, 2006, 69.lpp)

Sociālās attīstības kontekstā vērtīgi būtu ievērot principu, ka mācību sasniegumi netiek vērtēti atzīmju skalā, bet gan vērtējums sniegts aprakstoši, uzsver darba autore.

Katram bērnam nepieciešama uzmanība no skolotājas puses. Īpaši nozīmīgi tas ir sākumskolas posmā, kad skolotājs iepazīst bērnu, bērna darba tempu, slavē par paveikto un norāda, kādas prasmes būtu jāpilnveido, uzskata E. Krastiņa. Brīdī, kad skolēns apzinās savas kļūdas vai neveiksmes cēloni, viņš ir gatavs veikt sava snieguma uzlabojumu. Šajā momentā atzīmes bremsē mācību procesu. (E. Krastiņa, A. Pipere, 2004)

Turpinot iepriekš minēto, vērtējumiem ir simboliska nozīme, tie darbojas kā ārējais motivators, kas atspoguļo to kultūru, kurā visvērtīgākais motivācijas līdzeklis ir nauda, norāda E. Krastiņa. Kad balva ir saņemta, skolēns aizmirst visu, ko ir iemācījies. (E. Krastiņa, A. Pipere, 2004)

Likt vērtējumus par mācību sasniegumiem ir gandrīz kā iedot finansiālu novērtējumu par padarīto, skaidro darba autore.

Savukārt V. Zelmenis akcentē, ka skolēnu mācību sasniegumu vērtēšanai jābūt objektīvai. Nepieciešams izstrādāt vienotus kritērijus un saskaņotas prasības. Mācību sasniegumu pārbaudei jābūt audzinošai, proti, pārbaudei jāsekmē paškritikas un atbildības attīstību, kas ir viens no sociālās attīstības komponentiem: veikt savas darbības pašanalīzi un uzņemties atbildību par savu rīcību. (Zelmenis, 2000)

Mācību sasniegumu vērtēšanā būtiskākais nav vērtējums, bet gan skolēna paškritika un atbildības sajūta, precizē darba autore. Savukārt, savas darbības pašanalīze un prasme uzņemties atbildību par paveikto, sekmē sociālo attīstību.

Mācību process, lai sekmētu skolēnu sociālo attīstību, būtu jāsaista ar skolēnu personīgo pieredzi: dzīvi un praksi, skaidro Dz. Albrehta. Tādējādi tiek veicināta skolēna interese par apgūstamo mācību saturu, un skolēns tiek pasargāts no vienpusīga intelektuālisma. Teorētiskās zināšanas, ko iegūst skolēns, ir kā dzenulis praktiskai darbībai. Mācību stundā jārosina skolēnus minēt piemērus, papildināt skolotāja teikto, pabeigt iesāktos teikumus, un tamlīdzīgi, tādā veidā palīdzot sekmēt skolēnu sociālo attīstību. (Albrehta, 2001)

Rosinot skolēnus jautāt, pabeigt skolotāja teikumus, papildināt skolotāja un citu skolēnu teikto, stāstot piemērus no personīgās pieredzes, tiek veicināta skolēna sociālā attīstība, papildina darba autore.

Pusaudžu mācīšanās process veicina skolēnu mācību sasniegumus, skaidro I. Šūmane. Mācīšanās process kļūst par komunikācijas procesu būtisku mērķu sasniegšanai klases sociālajā vidē, ja tiek apmierinātas pusaudžu vajadzības, piemēram, vajadzība pēc drošības un mīlestības. (Šūmane, 2012)

Bieži vien skolēns ierodas skolā tādā emocionālajā stāvoklī, kas nesekmē produktīvu mācību procesu. Ja skolēns emocionāli nav gatavs iesaistīties mācību procesā, vispirms nepieciešams apzināt negatīvo emociju cēloni, un tikai tad iesaistīties mācību uzdevumos. Tikai tad arī būs iespējams veicināt skolēnos sociālo attīstību. (Maurice J. Elias etc., 2003)

Sociālā vide ir viens no mācību vides komponentiem. Pusaudžu vecumā klases sociālajā vidē ir nozīmīgi ievērot, ka šajā posmā pusaudži veido un izkopj savu dzīves veidu, ievērojot lielāku atšķirtību no pieaugušajiem: vecākiem un skolotājiem. (Šūmane, 2012)

Tātad, veidojot sociālās attīstības veicinošu vidi, pieaugušajiem – vecākiem un skolotājiem, būtu jāievēro atšķirtība, lai skolēni paši veidotu un izkoptu savu dzīves veidu, vērtības un uzskatus, precizē darba autore.

Veidojot jaunus izglītības modeļus, radot projektus, rakstot jaunas mācību programmas, būtu jāievēro holistiska pieeja, visās izglītības jomās, norāda A. Šmite. Holistiskā pieeja vienmēr paredz ievērot un saglabāt veseluma pieeju, vienotības veidošanu kā īpašu darbību. (Šmite, 2004)

Izriet, ka ikvienā mācību metodē būtu jāievēro holistiska pieeja, gan plānojot mācību darbību, gan izvēloties mācību metodes, gan integrējot mācību procesu. Visam jānotiek kopējā veselumā, akcentē darba autore.

Skolēni vienmēr ir tendēti uz nākotni, uzskata A. Šmite. Līdz ar to, nav jāpieprasa ievērot normas, efektīvāk būtu motivēt skolēnu rīcību, aktīvo un radošo darbību pašu nākotnes vārdā. (Šmite, 2004)

Darba autore norāda: sociālās attīstības kontekstā daudz efektīvāk ir veicināt skolēnu radošo un aktīvo darbību, radīt motivējošus apstākļus, sekmējot skolēnu rīcību, nevis pieprasīt ievērot stingras normas un prasības.

Tāpat arī mācību procesā jāizmanto sociālās attīstības veicinošas metodes, kā piemēram, pāru darbi, grupu darbi, diskusijas. Par grupu darbu skaidro A. Špona.

Grupu darbs ir viena no metodēm, kas humanizē mācību darbu, skaidro A. Špona. Skolēns grupu darba laikā kļūst par aktīvu šī procesa dalībnieku. Skolēnam tiek sniegta izvēles un darbības brīvība, kuru reglamentē grupu darba iekšējais mehānisms, nevis skolotājs ar savu personības autoritātes spēku. (Špona, 2006)

Grupu darbs kā metode attīsta skolēna prasmi izvēlēties, pamatot savu izvēli, kā arī regulēt savu darbu, plānot darba norisi un secību, akcentē darba autore. Tāpat arī grupu darbā dalībnieki vienojas par noteikumiem, prasībām, ko konsekventi ievēro grupas darba laikā, precizē darba autore. Skolotājs kā autoritāte atkāpjas un kļūst par vērotāju.

Organizējot mācību procesu, veidojot vidi, kur tiek sekmēta sociālā attīstība, jāņem vērā arī atziņa, ka skolēniem ir dažāda sociālā un emocionālā attīstība, līdz ar to arī dažādas sociālās un emocionālās vajadzības. (Price, 2015)

Darba autore precizē, ka skolēni emocionālajās un sociālajās izpausmēs var būt dažādi: kāds būs atvērts diskusijai un labprāt pavadīs laiku kopā ar vienaudžiem, turpretim kāds var būt vienpatis un izvairīsies no sabiedrības.

Apkopojot iepriekš paustās teorētiskās atziņas, izriet, ka pavadot ikdienu skolā, skolēns attīsta, pilnveido, bagātina savu personību, kā arī pilnveido saskarsmes kultūru. Skolā tiek turpināta arī sociālās attīstības sekmēšana. Tieši šī iemesla dēļ ir būtiski apzināt didaktiskos principus skolēna sociālajā attīstībā.

Labestīga gaisotne sekmē skolēnu sociālo attīstību, kā arī veido priekšstatu par to, kādai būtu jābūt apkārtējai sabiedrībai: labvēlīgai, gādīgai un taisnīgai. Piederības sajūta izglītības iestādei rada skolēnos drošu patvērumu. Labas savstarpējās attiecības pozitīvi ietekmē skolēnu sociālo attīstību. Tik, cik nozīmīga ir izglītības iestādes loma skolēna sociālajā attīstībā, tikpat liela loma ir arī skolotājiem. Izglītības iestādē jārada tādi apstākļi, lai veicinātu skolēnu sociālo attīstību. Klases audzinātājam sociālās vides veidošanā ir liela nozīme.

Ievērojot skolēnu sociālās attīstības sekmēšanas didaktiskos principus, personības attīstība jāveicina arī pedagogiem. Attīstību veicinošas sociālās vides izveidē, pedagogiem jābūt vienotiem, jāvada mācību process pēc vienotiem standartiem, kā arī pedagogiem pašiem jā rūpējās par savas personības attīstību.

Kopumā mācību vidē notiek skolēna personības izaugsmes veicināšana, līdz ar to mācību videi jābūt tādai, kas sekmē un pozitīvi virza skolēna personības attīstību. Tādējādi tiks sekmēta arī sociālā attīstība. Ja mācību process tiek organizēts kopveselumā, skolēns saņem atbalstu un motivāciju mācību darbībā. Tāpat arī notiek sadarbība starp skolēniem un skolotāju.

Mācību metodes jāizvēlas tādas, kas sekmē sociālo attīstību. Praktiskās un pētnieciskās mācību metodes daudz efektīvāk sekmēs skolēnu sociālo attīstību nekā metodes, kuru laikā nepieciešama garīga un psihiska piepūle. Mācību procesā būtiska nozīme ir arī skolēna pašvērtējumam un prasmei novērtēt pašam sevi. Veikt savas mācību darbības un rīcības analīzi. Viena no kompetencēm, kuru rosina attīstīt skolēnu mācību darbībā, ir pašvadīta mācīšanās. Šī ir prasme, kas būtu jāattīsta mācību procesā.

Sociālās attīstības kontekstā vērtīgi būtu ievērot principu, ka mācību sasniegumi netiek vērtēti atzīmju skalā, bet gan vērtējums sniegts aprakstoši. Likt vērtējumus par mācību sasniegumiem, ir gandrīz kā iedot finansiālu novērtējumu par padarīto. Veicot mācību sasniegumu vērtēšanu, būtiskākais ir attīstīt skolēnos paškritiku un atbildības sajūtu. Savas darbības pašanalīze un prasme uzņemties atbildību par paveikto veicina sociālo attīstību.

Izriet, ka ikvienā mācību metodē būtu jāievēro holistiska pieeja, gan plānojot mācību darbību, gan izvēloties mācību metodes, gan integrējot mācību procesu.

Visam jānotiek kopējā veselumā. Tāpat arī mācību procesā jāizmanto sociālās attīstības veicinošas metodes, kā, piemēram, pāru darbi, grupu darbi, diskusijas.

Tātad no iepriekš teiktā izriet šādi didaktiskie principi sociālās attīstības sekmēšanā (skat. att. nr. 2.1.):

- Izglītības iestāde ar vienotām prasībām, kompetenti pedagogi. Lai radītu skolēnā piederības sajūtu, veidotu vērtību sistēmu.
- Integrēts mācību process. Mācību process tiek organizēts kopveselumā, iekļaujot arī piemērotas mācību metodes: pāru darbi, grupu darbi, diskusijas.
- Piemērotas mācību metodes. Praktiskās un pētnieciskās mācību metodes.
- Pašvērtējums un izvērtējums. Mācību procesā skolēna pašvērtējums un prasme novērtēt pašam sevi sekmē sociālo attīstību.
- Vērtējums sniegts aprakstoši. Būtiskākais skolēnam izvērtēt savu mācību darbību, apzināties veiksmes un neveiksmes, nevis saņemt kādu konkrētu vērtējumu par padarīto.

Attēls nr. 2.1.

Didaktiskie principi skolēna sociālās attīstības sekmēšanā

3. PAMATIZGLĪTĪBU 6 GADOS UZSĀKUŠO SKOLĒNU SOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS (FAKTORU) IZPĒTE 7.KLASĒ EMPĪRISKA IZPĒTE

3.1. Empīriskās izpētes mērķis, uzdevumi un bāze

Pamatojoties uz teorētiskās literatūras analīzes rezultātiem, tika veikta pamatizglītību 6 gados uzsākušo skolēnu sociālās attīstības (faktoru) izpēte 7.klasē empīriskā izpēte.

Darba autore šajā pētījumā izmantoja pedagoģisko novērošanu un interviju. Apkopojot teorētisko literatūru, tika noteikti sociālās attīstības kritēriji un tika veikta pedagoģiskā novērošana, lai noskaidrotu skolēnu sociālo attīstību šobrīd. Tāpat arī izveidoti intervijas jautājumi vecākiem, lai noskaidrotu vecāku viedokli par bērnu sociālo attīstību.

Empīriskās izpētes mērķis: izpētīt skolēnu, kuri pamatizglītības apguvi uzsākuši 6 gadu vecumā, sociālo attīstību 7. klasē. Salīdzināt, kādi bija skolēnu sociālās attīstības rādītāji pilotprojektā "Sešgadīgo izglītojamo mācību programmas ieviešanas aprobācija" (turpmāk tekstā "projekta"), un kādi ir skolēnu sociālās attīstības rādītāji šobrīd. Salīdzināt skolēnu attīstības rādītājus, kā arī apzināt, kādi faktori ietekmē skolēnu sociālo attīstību. Jāpiebilst, ka projekta īstenošanas laikā skolēnu vecums bija 6 un 7 gadi.

Empīriskā pētījuma uzdevumi:

1. pamatojoties uz pedagoģisko un psiholoģisko teorētiskās literatūras analīzi, izstrādāt pedagoģiskā novērojuma sociālās attīstības kritērijus un intervijas jautājumus, lai apzinātu skolēnu sociālo attīstību 7. klasē;
2. noteikt pētījuma bāzi un atlasīt atbilstīgas pētījuma metodes;
3. iegūt nepieciešamos datus;
4. apkopot pētījumā iegūtos datus, salīdzināt tos ar projekta datiem un veikt to analīzi;
5. interpretēt iegūtos datus un veikt secinājumus par skolēnu sociālās attīstības faktoriem 7.klasē.

Pētījuma bāzi veido 22 skolēni, no tiem 10 meitenes un 12 zēni, 7.klases audzinātāja un trīs skolēnu vecāki. Pedagoģisko novērošanu veica skolēnu klases audzinātāja vienu mēnesi: no 2018. gada aprīļa līdz 2018. gada maijam. Intervijas iegūtas 2018. gada maijā.

Pētījuma dati iegūti ar kvalitatīvām datu ieguves metodēm. Pedagoģiskais novērojums veikts Grobiņas novada skolā. Projekta dati, kuri tika salīdzināti ar maģistra darba pētījuma datiem, tika iegūti no 2010.gada 1.septembra līdz 2011.gada 31.maijam.

3.2. Pētījuma metodoloģija

Lai izpētītu skolēnu, kuri pamatizglītības apguvi sākuši 6 un 7 gadu vecumā, sociālo attīstību 7. klasē, darba autore pētījumam izstrādāja strukturētu interviju un sociālās attīstības kritērijus pedagoģiskajam novērojumam.

Pētījuma ietvaros pedagoģiskais novērojums veikts ar mērķi, lai apzinātu skolēnu sociālo attīstību, veiktu to analīzi. Sociālās attīstības komponenti un kritēriji izveidoti pamatojoties uz mācību priekšmeta standartu 1. – 9.klasei sociālajās zinībās, kā arī Līgas Āboltiņas promocijas darba “7-gadīgo bērnu sociālā adaptēšanās skolā 1. klasē” secinājumiem, un teorētiskās literatūras analīzes secinājumiem (skatīt pielikumu nr. 1).

Vispirms tika veikta skolēnu sociālās attīstības novērtēšana atbilstīgi sociālās attīstības kritērijiem. Sociālās attīstības rādītāji iedalīti trīs komponentos, kas ietverti novērošanas lapā:

1. Sociālās attiecības un sadarbība, papildus iekļaujot arī komponentu “Sadarbība un līdzdalība”, kas atbilst jaunajai kompetenču pieejai;
2. Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums;
3. Sevis vērtēšanas prasmes, pielīdzinot jaunajai kompetenču pieejai prasmi “Pašizziņa un pašvadība”.

Pedagoģiskais novērojums “7. klases skolēnu sociālās attīstības rādītāji” veikts katram skolēnam, tādējādi izvērtējot katra skolēna sociālo attīstību, atbilstīgi izvēlētajiem kritērijiem. Pētījumā veikts slēptais pedagoģiskais novērojums, lai iegūtu pēc iespējas ticamākus skolēnu sociālās attīstības rādītājus (skat. pielikumā nr. 2).

Katram komponentam tika izstrādāti kritēriji. Tie atlasīti, izpētot psiholoģiski pedagoģisko literatūru, par bērnu sociālo attīstību. Kritēriji vērtēti, atzīmējot atbilstīgāko rādītāju: vienmēr, dažreiz, reti, ar grūtībām, nekad.

Lai apzinātu vecāku viedokli par skolēnu sociālo attīstību, izveidota intervija. Intervija vecākiem izstrādāta ar mērķi noskaidrot vecāku redzējumu par skolēnu sociālo attīstību, un faktoriem, kas, vecākuprāt, ietekmē skolēnu sociālo attīstību. Vispirms tika veiktas intervijas un tad tās tika transkriberētas. Interviju jautājumi, līdzīgi kā pedagoģiskajā novērojumā, tika iedalīti trīs komponentos (intervijas paraugu skatīt pielikumā nr. 3).

Pirmais intervijas jautājumos iekļautais komponents: Sociālās attiecības un sadarbība/ Sadarbība un līdzdalība. Šajā intervijas daļā iekļauti jautājumi par skolēna sadarbības prasmēm, prasmi diskutēt un sadarboties pāri un/vai grupā. Tāpat arī jautāts vecāku viedoklis par skolēna prasmēm paust un pamatot savu viedokli un prasmi saskaņot savas vajadzības ar citu vajadzībām. Arī par prasmēm novērtēt ģimenes atbalstu situācijās, kas saistītas ar skolas ikdienu.

Otrais komponents: Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums. Intervijas daļā jautāts vecāku viedoklis par skolēna prasmi kontrolēt emocijas un prasmi atpazīt un nosaukt vienaudžu un pieaugušo emocijas. Vēl vecākiem lūgts paust savu viedokli par skolēna toleranci pret apkārtējiem, ģimenes locekļiem un vienaudžiem un skolēna pozitīvo pārdzīvojumu mācību darbībā.

Trešais komponents: Sevis vērtēšanas prasmes/pašizziņa un pašvadība. Iekļauti jautājumi par skolēna prasmi vērtēt savu rīcību un apzināt savas rīcības sekas. Arī par skolēna patstāvīgu mācību darbības plānošanu, kā arī vai skolēns veic savas mācību darbības vērtējumu - rezultātu analīzi. Proti, vai apzinās savas veiksmes un neveiksmes.

3.3. Pētījuma gaitā iegūto rezultātu analīze un interpretācija

Iesākumā darba autore veica vispārēju skolēnu sociālās attīstības datu analīzi.

Sākot analizēt pētījuma pirmdatos, tika noskaidrota un pārbaudīta pedagoģiskajā novērojumā iegūto datu ticamība, aprēķinot Kronbaha alfa (Cronbach's alpha) koeficientu.

2.1. tabula

7. klases skolēnu sociālās attīstības rādītāji

Vid.korel.		0,56
Kronbaha alfa		0,87

Secināms, ka Kronbaha alfa koeficients ir "0,87", kas parāda, ka iegūto datu ticamībai ir augsta savstarpējā atbilstība un rādītāji uzskatāmi par piemērotiem tālākai datu interpretācijai.

Sociālās attīstības komponenta "Sociālās attiecības un sadarbība" jeb "Sadarbība un līdzdalība", visiem kritērijiem darba autore aprēķināja modu un mediānu, lai izvērtētu skolēnu sociālo attīstību tieši sadarbības un līdzdalības kontekstā.

Kritērijiem "Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu", "Prot sadarboties pāri un/vai grupā" un kritērijam "Prot paust savu viedokli" gan modas, gan mediāna rādītāji ir "4", (skat. tabulu nr.2.2.) kas nozīmē – skolēniem šis kritērijs atzīmēts kā "vienmēr", tātad skolēni vienmēr novērtē ģimenes iespējas un atbalstu, prot paust savu viedokli, izteikt savas domas. Skolēni sadarbojas pāros un grupās, līdz ar to, secināms, ka skolēni sociālās attīstības kontekstā ir pietiekami attīstīti, lai veidotu sociālās attiecības un prastu organizēt sadarbību.

Komponenta "Sociālās attiecības un sadarbība", kritērija "Prot sadarboties pāri un/vai grupā" rādītāji

Moda	4
Mediāna	4

Arī sociālās attīstības komponentam "Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums" aprēķināti vidējie rādītāji. Redzams, ka kritēriji "Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)" un "Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)" visbiežāk atzīmēti ar vērtējumu "vienmēr", kas nozīmē, ka skolēni atpazīst un nosauc ne tikai vienaudžu, bet arī pieaugušo emocijas, tāpat arī skolēni vienmēr atpazīst un nosauc savas emocijas. Šajā sociālās attīstības komponentā ir trīs kritēriji, kas visvairāk vērtēti kā "dažreiz". Tie ir: "Emocionālās reakcijas un paškontrolē", "Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienuaudžiem)" un "Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā". Izriet, ka skolēni tikai dažreiz prot emocionāli sevi kontrolēt, dažreiz ir iecietīgi pret citādo, un pret vienaudžiem, tāpat arī dažreiz izrāda pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā. Secināms, ka sociālās attīstības kontekstā skolēniem būtu jāpildinveido prasme, kā būt iecietīgam pret citādo, kā arī, kā paust pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā.

Sociālās attīstības komponenta "Sevis vērtēšanas prasmes" aprēķināto kritēriju vidējie rādītāji ir šādi:

Komponenta „Sevis vērtēšanas prasmes” kritēriju vidējie rādītāji

Kritērijs	Vidējais rādītājs
Vērtē savu rīcību	4
Prot plānot savu mācību darbību	4
Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	3,5
Savu veiksmju apzināšana	4
Savu neveiksmju	4

Apzināšana	
Apzinās savas rīcības sekas	4

Redzams, ka vidēji sociālās attīstības kontekstā skolēni vienmēr vērtē savu rīcību, prot plānot savu mācību darbību. Tāpat arī apzinās savas veiksmes un neveiksmes, kā arī apzinās savas rīcības sekas.

Kritērijam „Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze” rādītāji ir gandrīz puse uz pusi, proti, 11 skolēni no 22 savas mācību darbības vērtē vienmēr, bet 10 skolēni no 22 vērtē tikai dažreiz. Darba autore secina, ka „Sevis vērtēšanas prasmes” sociālās attīstības skatījumā skolēniem ir ļoti labi attīstītas.

Izanalizējot pedagoģiskajā novērojumā “7. klases skolēnu sociālās attīstības rādītāji” iegūtos datus, darba autore secina, ka vidēji skolēnu sociālās attīstības rādītāji ir ļoti augsti. Tas redzams, analizējot pirmo komponentu „Sociālās attiecības un sadarbība”, kur no pieciem kritērijiem trīs kritēriju vidējie rādītāji ir „vienmēr”, kas parāda, ka skolēni prot veidot savu pašvērtējumu, un prot sevi vērtēt.

Sociālās attīstības komponents “Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums” ir mazāk attīstīts, tomēr pietiekami augstā līmenī, jo kritēriji lielākoties atzīmēti ar vidējo rādītāju „dažreiz”, tātad šo komponentu sociālās attīstības kontekstā būtu iespējams vēl pilnveidot un attīstīt.

Sociālās attīstības komponents, kur sociālās attīstības kritēriji vērtēti visvairāk ar rādītāju „vienmēr” ir „Sevis vērtēšanas prasmes”.

Tātad atbilstīgi sociālās attīstības komponentiem secināms, ka skolēni ir pietiekami attīstīti, lai veidotu sociālās attiecības un prastu organizēt sadarbību. Skolēni tikai dažreiz prot emocionāli sevi kontrolēt, dažreiz ir iecietīgi pret citādo, un pret vienaudžiem tāpat arī dažreiz izrāda pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā.

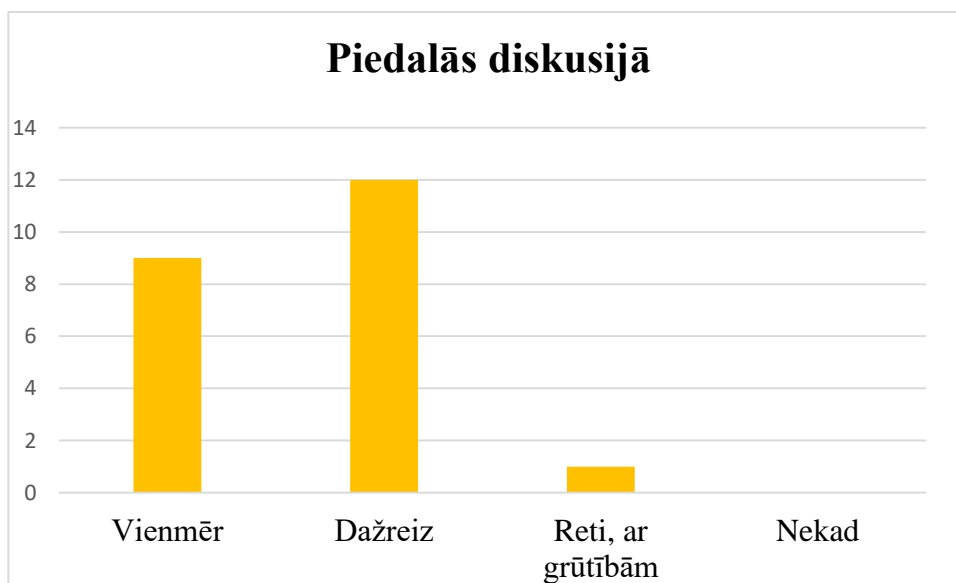
Skolēniem būtu jāpilnveido prasme, kā būt iecietīgam pret citādo, kā paust pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā. Rezultāti pierāda, ka skolēniem ir attīstītas sevis vērtēšanas prasmes jeb pašvērtējuma veikšana.

Pēc vispārēju skolēnu sociālās attīstības datu analīzes un vidējo rādītāju aprēķināšanas, darba autore salīdzināja skolēnu sociālās attīstības rādītājus. Datu salīdzināšanā tika izmantoti projektā iegūtie dati un dati, kas iegūti pētījuma laikā.

Katram skolēnam tika veikta projektā iegūto sociālās attīstības rādītāju sešu/septiņu gadu vecumā datu apkopojums, kas tika salīdzināts ar pedagoģiskā novērojuma datu rezultātiem.

Skolēnu vārdi ir kodēti. Vārdi apzīmēti ar nosaukumu ‘skolēns’ un kārtas skaitli, piemēram, ‘Skolēns – 1’, ‘Skolēns – 2’ u.tml.

Darba autore meklēja un analizēja sociālās attīstības sakarības. Vispirms tika analizēts sociālās attīstības komponents ‘Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība’. Pētot skolēnu sociālās attīstības rādītājus, tika salīdzināti kritērija ‘Piedalās diskusijā’ rādītāji (skat. 2.1. attēlu):

2.1. att. Sociālās attīstības kritērijs ‘Piedalās diskusijā’ skolēniem, kuri pamatizglītības apguvi sāka 7 gadu vecumā

Kritērija rādītāji atspoguļo skolēnu sociālo prasmi iesaistīties diskusijās. Lielākoties dominē rādītāji ‘vienmēr’ un ‘dažreiz’. Šiem skolēniem projekta norises laikā bija 7 gadi.

Arī vecāku intervijas atbildes pauž līdzīgu uzskatu (skat. pielikumā nr. 4.,5.,6.):

Skolnieces nr. 17 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Jā, bet viņa vairāk viena pati, tāda vienpate viņa man. Bet nav problēmas arī pāros. Ja nepieciešams, var gan grupā strādāt, gan pāros, gan tur mazākās grupās. Ja godīgi, tad labāk viena pati. Ja var izvēlēties, tad viena, bet ja vajag grupās, nav problēmu arī tā strādāt”.

Tātad izvēles kārtā meitene labāk strādā viena. Diskusijās, ja nepieciešams, iesaistās, bet pati iniciatīvu neizrāda.

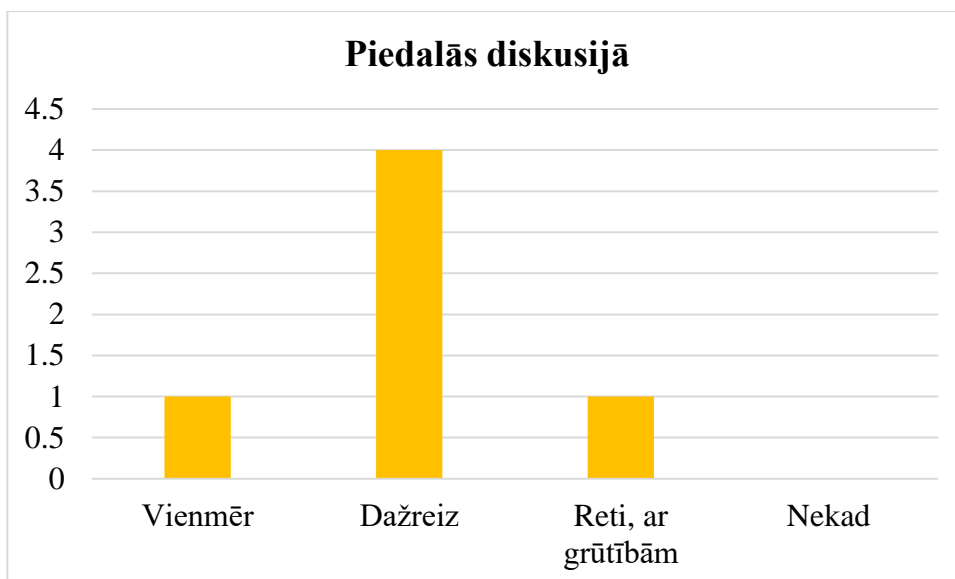
Skolnieka nr. 12 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Viņš noteikti iesaistās, vajag pūli. Ja var izcelties – tad pasākums ir izdevies. Viņam svarīgi, ka ir kompānija. Patīk diskutēt, ja ir viņa tēma. Ja tēma neinteresanta, tad diskusijā viņš neiesaistās, tad ir neinteresanti. Neiesaistās, bet ar vienu ausi dzird un klausās, un varbūt izsaka piezīmes, bet tad tā no malas. Tā viņam patīk gan diskutēt, gan darboties pārī”.

Iesaistās diskusijās, jo patīk būt cilvēku vidū. Patīk izrādīt savu personību cilvēku pūlī. Ja interesanta tēma, tad noteikti iesaistās diskusijā.

Šie kritērija rādītāji tika salīdzināti ar to skolēnu sociālās attīstības rādītājiem, kuriem projekta laikā bija 6 gadi (skat. 2.2. attēlu):

**Sociālās attīstības kritērijs “Piedalās diskusijā” skolēniem, kuri
pamatizglītības apguvi sāka 6 gadu vecumā**

2.2. att. Sociālās attīstības kritērijs “Piedalās diskusijā” skolēniem, kuri pamatizglītības apguvi sāka 6 gadu vecumā

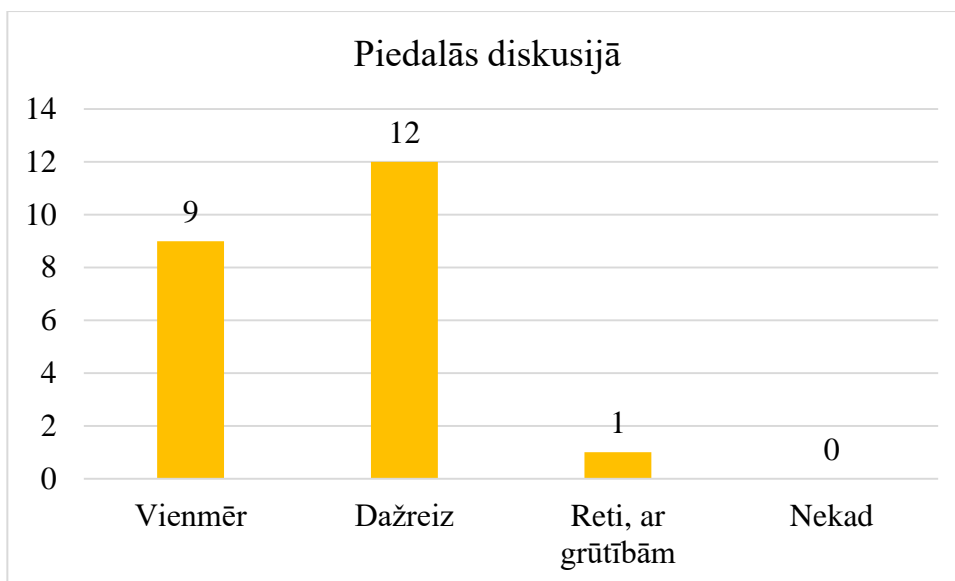
Tāpat gan skolēni, kuriem projekta laikā bija 6, gan 7 gadi iesaistās diskusijā. To pamato arī vecāku viedoklis:

Skolnieces nr. 18 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 6 gadu vecumā):

“Nu tā. Es teiktu ļoti maz iesaistās diskusijā. Tas laikam tāds vecums. Varbūt, ja ir kaut kas, kas viņai ļoti interesē, tad viņa iesaistās. Tad, kad ir kādi skolas darbi tad jau viņa sadarbojas, bet nu tas ir skolas darbu dēļ”.

Diskusijās iesaistās daļēji. Mamma uzskata, ka skolā skolniece iesaistās diskusijās mācību darbu dēļ.

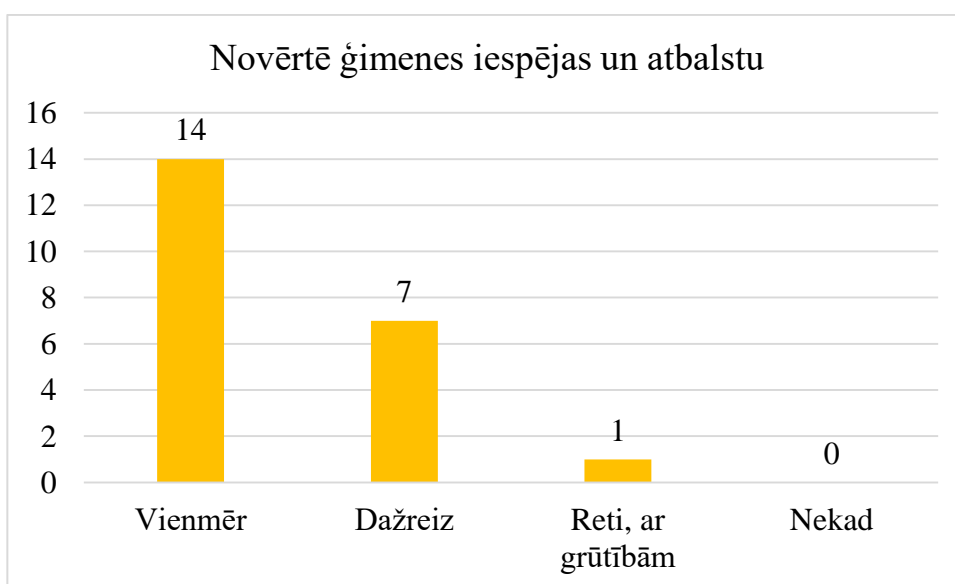
Analizējot kopējos kritērija rādītājus, gan skolēniem, kas pamatizglītību sāka 6 gados, gan skolēniem, kas pamatizglītību sāka 7 gados, redzams, ka no 22 skolēniem viens skolēns diskusijā iesaistās reti, ar grūtībām. Pētot pedagoģiskajā novērojumā iegūtos sociālās attīstības rādītājus, darba autore secina, ka Skolēns nr. 21 piedalās diskusijās reti, ar grūtībām. Šis skolēns pamatizglītības apguvi uzsāka 6 gadu vecumā (skat. 2.3. attēlu):

2.3. att. Sociālās attīstības kritērijs “Piedalās diskusijā” kopējais rādītājs.

Tālāk tika analizēts sociālās attīstības kritērijs “Novērtē ģimenes iespēju un atbalstu”. Skolēni, kuri pamatizglītību uzsāka 6 gadu vecumā ģimenes iespējas un atbalstu novērtē vienmēr, dažreiz un viens skolēns to vērtē reti, ar grūtībām.

Skolēnu, kuri pamatizglītību uzsāka 7 gadu vecumā, ģimenes iespējas un atbalstu novērtē vienmēr un dažreiz. Neviens to nevērtē reti, ar grūtībām. Vidējos rādītājus analizējot, skolēni novērtē ģimenes iespējas un atbalstu pamatizglītības apguvi uzsākušie skolēni gan 6 gadu vecumā, gan 7 gadu vecumā (skat. 2.4. attēlu):

2.4. att. Sociālās attīstības kritērijs “Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu” kopējais rādītājs.

Iepriekš pausto viedokli apstiprina arī intervijās vecāku paustie uzskati:

Skolnieces nr. 17 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Droši vien, ja ko prasa tad jau atbalsts ir un viņa novērtē. Nu, ja ko viņai vajag, viņa uzreiz prasa, vai tur skolā kaut ko, vai citur ko vajag. Tā tieši paldies par atbalstu viņa jau nesaka, bet man kaut kā izskatās, ka novērtē”.

Skolniece vārdiski vecākiem neizsaka pateicību, bet, kad nepieciešama palīdzība vai atbalsts, skolniece vienmēr to palūdz. Mamma uzskata, ka skolniece novērtē ģimenes iespējas un atbalstu.

Skolnieka nr. 12 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Jā, novērtē. Ja ko vajag, nāk un prasa, viņš pat rezervē laiku, pienāk pie manis vai tēta, un jautā, vai ir laiks. Mēs sastrādājamies”.

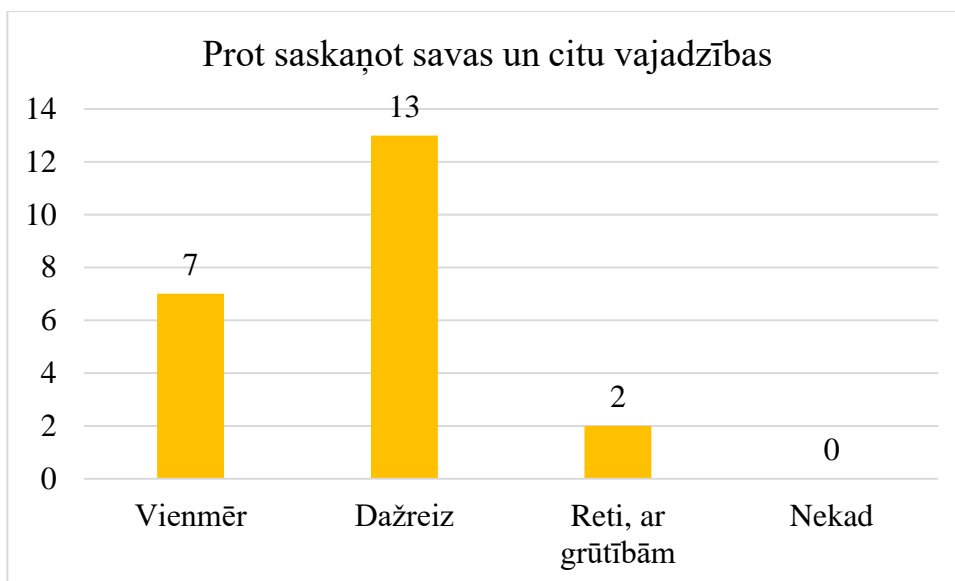
Skolēns prot palūgt palīdzību ģimenes locekļiem. Mamma uzskata, ka tas pierāda to, ka skolēns novērtē ģimenes iespējas un atbalstu, notiek savstarpēja sadarbība.

Skolnieces nr. 18 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 6 gadu vecumā):

“Es pat nezinu. Neesmu prasījusi. Šajā vecumā jau tas bērns tā neapzinās. Nu laikam jau novērtē. Ja ko vajag, paprasa. Drīzāk tad jau jā, novērtē”.

Skolnieces mamma uzskata, ka neapzinās ģimenes atbalstu un iespējas, bet tās tiek novērtētas.

Rādītāji kritērijam “Prot saskaņot savas un citu vajadzības” skolēniem, kuri pamatizglītību uzsāka 6 vai 7 gadu vecumā, raksturoti kā “vienmēr” un “dažreiz”. Redzams, ka ir tikai divi skolēni, kuri saskaņot savas un citu vajadzības prot reti, ar grūtībām. Tie ir Skolēns nr. 7 un Skolēns nr. 15. Abi skolēni skolas gaitas uzsāka 6 gadu vecumā (skat. attēlu nr.2.5.):

2.5. att. Sociālās attīstības kritērija “Prot saskaņot savas un citu vajadzības” rādītāji.

Vecāku viedokļu analīze: *Skolnieces nr. 17 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):*

“Jā, jā, domāju, ka saskaņo. Nav tā, ka izdomā kaut ko, un mums tur kas ieplānots, un viņa teiktu, nē, es gribu tā un darīsim tā. Nu mums jau ir arī brālis, viņa tā kā zina, ka nav vienīgā un jāpadomā par citiem”.

Skolniece prot saskaņot savas un citu vajadzībām. Prot rēķināties ar to, ka citiem ir savas vēlmes un vajadzības. Mamma uzskata, ka skolniece to iemācījusies, jo ģimenē nav vienīgais bērns.

Skolnieka nr. 12 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Nu arī to vēl mācāmies, ja ko nesaskaņo tad mums ir diskusijas. Vēl mācās saskaņot. Citreiz viņš domā, ka viņa vajadzības ir svarīgākās, un mācās to, kā saskaņot savas ar citu vajadzībām. Ir brīžiem grūti, brīžiem pat ļoti grūti, mācās vēl. Mums ir jaunākā māsa, jā, mācās saskaņot arī ar viņas vajadzībām”.

Skolnieks vēl mācās, kā saskaņot savas vajadzības ar citu vajadzībām. Kad viedokļi nesakrīt, ģimenē notiek diskusijas.

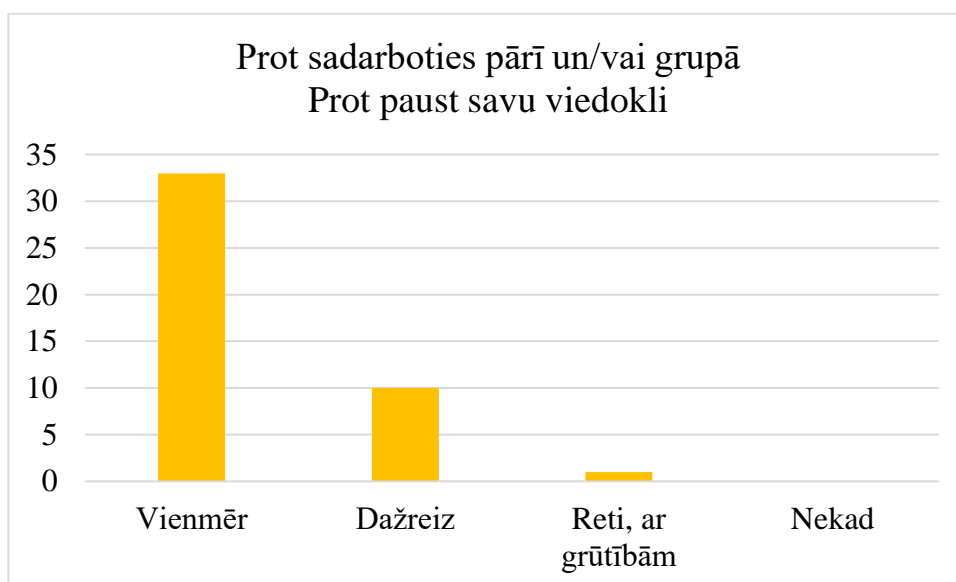
Darba autore secina, ka pedagoģiskā novērojuma rezultātos Skolēns nr. 12 prot saskaņot savas un citu vajadzības, bet interviju rezultātā secināms, ka skolēns to vēl tikai mācās. Tātad vienaudžu vidū skolnieks prot saskaņot vajadzības, bet esot ar ģimenes locekļiem, skolnieks to vēl tikai mācās.

Skolnieces nr. 18 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 6 gadu vecumā):

‘Ar draudzenēm man izskatās, ka prot. Viņas jau vienādi domā. Ikdienā dažādi iet. Un, kad viņa grib citas lietas darīt, bet es saku, ka šodien mums jābrauc kaut kur, tad jau citreiz tā grūti. Vēl mācās saskaņot’.

Līdzīgi kā iepriekšējā skolnieka intervijas atbildē, skolniece prot saskaņot savas un citu vajadzības ar vienaudžiem, ģimenes lokā vēl mācās saskaņot.

Kritēriju rādītājus ‘Prot sadarboties pāri un/vai grupā’ un ‘Prot paust savu viedokli’ darba autore izvēlējās analizēt kopā, lai izpētītu, vai sadarbojoties grupā, skolēni prot paust savu viedokli (skat. attēlu nr.2.6.):

2.6. att. Sociālās attīstības kritēriji ‘Prot sadarboties pāri un/vai grupā’ un ‘Prot paust savu viedokli’ kopējie rādītāji.

Attēlā nr. 2.6. apvienoti divi sociālās attīstības kritēriji. Abiem kritērijiem visbiežākie rādītāji ir “vienmēr” un “dažreiz”. Tāad skolēni prot paust viedokli un prot sadarboties pāri un/vai grupā. Šo sociālās attīstības kritēriju rādītāji būtiskas atšķirības neparāda starp skolēniem, kuri pamatizglītības apguvi sāka 6 vai 7 gadu vecumā. Ir tikai viens skolēns, Skolēns nr. 20, kurš prot sadarboties pāri un/vai grupās reti, ar grūtībām. Šim skolēnam bija 7 gadi, kad sāka skolas gaitas.

Tāad pēc pedagoģiskā novērojuma datiem gan skolēni, kas skolas gaitas sāka 6 gadu vecumā, gan skolēni, kas skolas gaitas sāka 7 gadu vecumā, prot sadarboties pāri un/vai grupās, un prot paust savu viedokli. Atziņas no vecāku intervijām ir šādas:

Skolnieces nr. 17 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Ar to pamatojumu mūsdienās jau ir kā ir. Redziet, kam ir iekšā, tas arī pateiks. Ja viņai prasa, tad jā, viņa pateiks. Bet zini, tas pamatojums jau arī tāds, viņa pasaka, ka vienkārši patīk un viss. Piemēram, prasa, kāpēc tev tur tā bijušā mākslinieka mūzika patīk, viņa pateiks, ka vienkārši patīk un viss. Tas arī būs tas pamatojums”.

Skolniece savu viedokli pauž, bet tas netiek argumentēts.

Skolnieka nr. 12 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Viedokli prot paust, to mēs (abi vecāki – darba autores piezīme) pat mācām kā, jo reizēm izdodas pārspīlēt. Tas ir tas, ko šobrīd mēs apgūstam, lai paužot savu viedokli neapvaino citus. Lai tur kāds joks neaizvaino kādu un tā. Mēs runājam par to, ka tu it kā pajoko, bet tas joks kādu var aizvainot”.

Uzskata, ka viedokli prot paust, taču skolēns mācās, kā izsakot savu viedokli, neaizskart citus vienaudžus.

Skolnieces nr. 18 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 6 gadu vecumā):

“Patīk viņai pļāpāt, runāties. Vai tai runāšanai ir saturs, tas ir cits jautājums. Viedoklis ir jā, bet nu cik pamatots, es nezinu. Runāt var par visu. Tā jau pasaka, kāpēc kaut kas patīk, vai nepatīk, tad jau prot pamatot”.

Skolniecei patīk runāt, iesaistīties sarunās. Prot pastāstīt, kāpēc kaut kas patīk, vai tieši pretēji - nepatīk. Mamma uzskata, ka viedokli prot paust.

Tāpat sociālās attīstības komponenta *''Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība''* analīzes apkopojums:

Pedagoģiskā novērojuma rezultāti pierāda, ka skolēni iesaistās diskusijās. Gan skolēni, kuriem projekta laikā bija 6, gan 7 gadi, iesaistās diskusijā. To pamato arī vecāku viedoklis. Secināms, ka tikai viens skolēns piedalās diskusijās reti, ar grūtībām. Šis skolēns pamatizglītības apguvi uzsāka 6 gadu vecumā. Skolēni novērtē ģimenes iespējas un atbalstu pamatizglītības apguvi uzsākušie skolēni gan 6 gadu vecumā, gan 7 gadu vecumā. To apstiprina arī intervijās vecāku paustie uzskati.

Redzams, ka ir tikai divi skolēni, kuri saskaņot savas un citu vajadzības prot reti, ar grūtībām. Tie ir Skolēns nr. 7 un Skolēns nr. 15. Abi skolēni skolas gaitas uzsāka 6 gadu vecumā

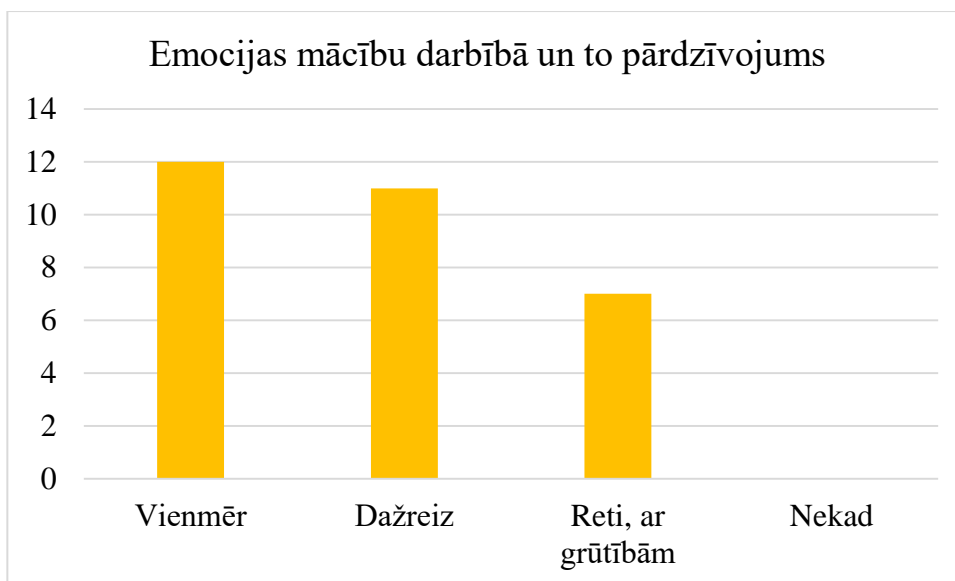
Pedagoģiskā novērojuma rezultātos Skolēns nr. 12 prot saskaņot savas un citu vajadzības, bet interviju rezultātā secināms, ka skolēns to vēl tikai mācās. Tāpat vienaudžu vidū skolnieks prot saskaņot vajadzības, bet esot ar ģimenes locekļiem, skolnieks to vēl tikai mācās. Līdzīgs uzskats pausts Skolnieces nr. 18 vecāku intervijā: prot saskaņot savas un citu vajadzības ar vienaudžiem, ģimenes lokā vēl mācās saskaņot.

Skolēni prot paust viedokli un sadarboties pāri un/vai grupā. Šo sociālās attīstības kritēriju rādītāji būtiskas atšķirības neparāda starp skolēniem, kuri pamatizglītības apguvi sāka 6 vai 7 gadu vecumā. Ir tikai viens skolēns, Skolēns nr. 20, kurš prot sadarboties pāri un/vai grupās reti, ar grūtībām. Šim skolēnam bija 7 gadi, kad sāka skolas gaitas.

Gan skolēni, kas skolas gaitas sāka 6 gadu vecumā, gan skolēni, kas skolas gaitas sāka 7 gadu vecumā, prot sadarboties pāri un/vai grupās, un prot paust savu viedokli. Vecāku intervijas pauž uzskatu, ka skolnieki prot paust savu viedokli, bet neprot to argumentēt.

Novērojama sakarība, ka sociālās attīstības komponents *''Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība''* vidēji ir vairāk attīstīts skolēniem, kuri pamatizglītības apguvi sāka 7 gadu vecumā nekā tiem, kuri sāka 6 gadu vecumā.

Tālāk darba autore analizēja pedagoģiskā novērojuma datus par sociālās attīstības komponentu: *''Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums''*. Tika veikts vidējo kritēriju apkopojums skolēniem, kuri pamatizglītību sākuši 6 gadu vecumā (skat. attēlu nr.2.7.):

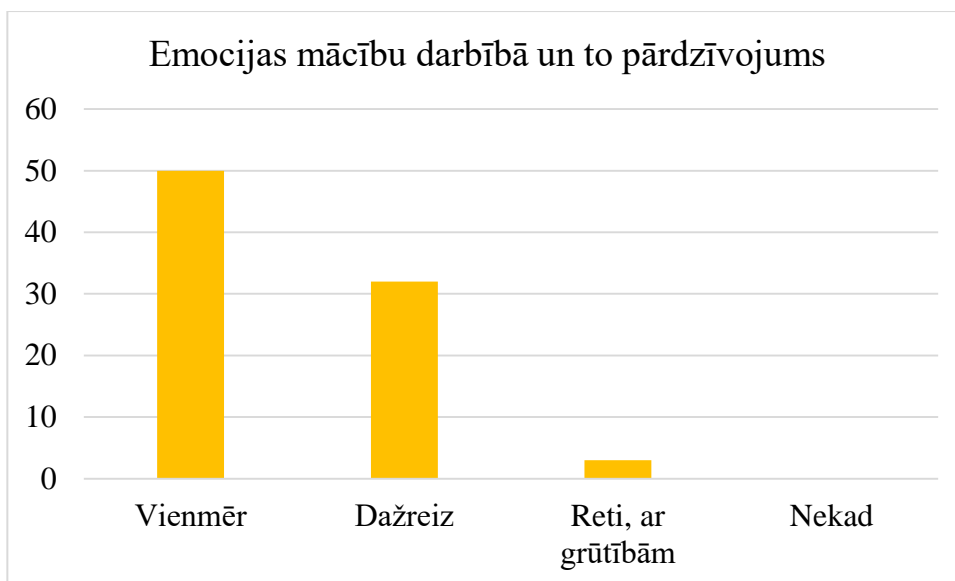

2.7. att. Sociālās attīstības komponenta ‘Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums’ rādītāji skolēniem, kuri skolas gaitas sāka 6 gadu vecumā.

Darba autore secina, ka Skolēns nr. 7 un Skolēns nr. 15 reti, ar grūtībām kontrolē savas emocijas. Tāpat arī Skolēns nr. 7 un Skolēns nr. 15 reti, ar grūtībām izrāda toleranci pret citādo. Skolēns nr. 7, Skolēns nr. 14 un skolēns nr. 21 pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā izrāda reti, ar grūtībām. Kritērijiem ‘Nosauc un atpazīst vienaudžu un pieaugušo emocijas’ rādītāji ir ‘vienmēr’ un ‘dažreiz’. Skolniecei nr. 8 visur sociālās attīstības kritēriji atzīmēti ar rādītāju ‘vienmēr’.

Vērojama tendence, ka skolēniem, kuri pamatizglītību sāka 6 gadu vecumā, ir grūtības kontrolēt savas emocijas, kā arī izrādīt toleranci pret citādo. Grūtības sagādā arī izrādīt pozitīvo pārdzīvojumu par mācību darbību.

Līdzīgi, kā iepriekš, tāpat arī darba autore veica vidējo kritēriju apkopojumu skolēniem, kuri pamatizglītību sākuši 7 gadu vecumā (skat. attēlu nr. 2.8.):

2.8. att. Sociālās attīstības komponenta ‘Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums’ rādītāji skolēniem, kuri skolas gaitas sāka 7 gadu vecumā.

Komponenta ‘Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums’ analīze: skolēni, kuri pamatizglītību uzsāka 7 gadu vecumā, komponenta ‘Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums’ datu analīze parāda, ka kritēriji daudz mazāk novērtēti ar rādītāju ‘reti, ar grūtībām’, nekā skolēniem, kuri pamatizglītību sāka 6 gadu vecumā. Tātad skolēniem, kuri skolas gaitas sāka 7 gadu vecumā, daudz vairāk ir attīstīts sociālais komponents ‘Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums’. Skolēni prot izrādīt toleranci, tomēr ir divi skolēni toleranci izrāda reti, ar grūtībām: Skolēns nr. 12 un Skolēns nr. 20. Tāpat arī skolēni prot izrādīt pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā, atpazīst un nosauc vienaudžu un pieaugušo emocijas.

Vecāku viedoklis par sociālās attīstības komponentu ‘Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums’:

Skolnieces nr. 17 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā, visur iepriekš minētajam sociālās attīstības komponenta kritēriji novērtēti ar ‘vienmēr’):

‘Kā kuru brīdi, droši vien prot kontrolēt savas emocijas. Vārdos nenosauc, viņa drīzāk sadusmojas, tad tur visu met pa gaisu, iztrakojas, bet nesaka, ka ir dusmīga. Viņa izpauž emocijas, parāda, bet tā vārdos nenosauc. Vienaudžu un pieaugušo emocijas viņa

labāk atpazīst un nosauc, jo to otru redz no malas, tad arī pasaka, ka draudzene, piemēram, dusmīga, apvainojusies''.

Tā tad skolniece savas emocijas vārdos nenosauc, bet tās izrāda darbībā. Daudz labāk atpazīst vienaudžu un pieaugušo emocijas.

''Tas pozitīvais pārdzīvojums, tā liekas kā norma. Atsevišķos mācību priekšmetos ir knapie 6, 7 bet viņai vienalga. Saka, kā ir, tā ir. Neanalizē un tur nedomā, kāpēc tā. Viņa uzsaka, kā ir, tā ir labi. Ja gadās tā, ka viņa nesamācās kārtīgi, nu tā nepietiekami, tad gan, ja dabū 10, tur piemēram, vēsturē, tad gan viņa saka – oo, dabuju 10. Par ikdienas lietām nē, bet tādiem īpašajiem gadījumiem''.

Izriet, ka pozitīvs pārdzīvojums mācību darbībā tiek izrādīts negaidītos mācību sasniegumos. Ikdienā neveic savu mācību darbības analīzi.

''Viņa ir ļoti iecietīga, viņu ir diez gan ilgi jākaitina, lai viņa neizturētu un, kaut ko pateiktu. Es teiktu, ļoti iecietīga. Arī par atšķirīgo, ja kāds kaut kā savādāk darās, viņa neko nesaka. Viņa to uztver vienkārši: tā nu tas ir, un viss''.

Skolniece ir iecietīga, prot izrādīt toleranci. Arī savaldīga, nav viegli aizkaitināma.

Vecāku viedoklis par Skolneci nr. 17 sakrīt ar pedagoģiskajā novērojumā atzīmētajiem sociālās attīstības rādītājiem. Turpmāk tekstā cita skolēna vecāku viedoklis.

Skolnieka nr. 12 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā): (Sociālās attīstības kritēriji atzīmēti kā ''dažreiz'', tolerance – ''reti, ar grūtībām''. Vecāku viedoklis sakrīt ar pedagoģiskajā novērojumā iegūtajiem rādītājiem):

''Brīžam kontrolē, to arī viņš mācās. Viņš ir ļoti emocionāls, var būt tā, ka ir atkal moments, ka dusmās nepadomā un var ar vārdiem sāpināt. To arī apgūstam. Citreiz dusmās viņš ko pasaka un tad ir žēl, un viņš apzinās, un tad saka, ka es nesaprotu, kāpēc tā izdarīju. Nu tāds pusaudžu vecums, tā kā bērns vēl, bet grib būt pieaudzis. Dažreiz jau atpazīst un nosauc, kā otrs jūtas. Bet to arī vēl mācās, dažreiz tikai prot atpazīt un nosaukt, kā cits jūtas''.

Skolēns dažreiz prot kontrolēt savas emocijas, mēdz dusmās neapzināti aizvainot citus. Dažkārt atpazīst un nosauc citu emocijas.

“Kad ir pozitīvs pārdzīvojums, tajos brīžos viņš lido! Lido 2 cm virs zemes! Un tad arī stāsta, ka ir priecīgs, laimīgs. Tad jau nosauc un atpazīst savas emocijas. Grūtāk atpazīst, kad ir dusmīgs vai bēdīgs”.

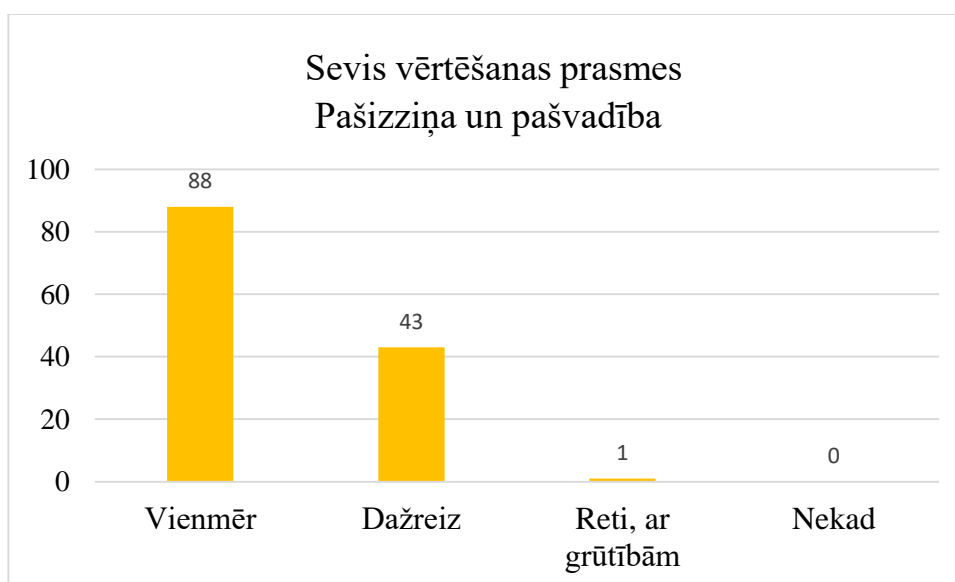
Tātad skolēns izrāda pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā.

“Ja ir laba oma, tad jā. Tad ir iecietīgs pret visiem. Dusmu brīžos nē – bet tas ir līdzsvarā. Es teiktu, ka ir līdzsvars starp neiecietību un iecietību”.

Skolēns ir iecietīgs pret apkārtējiem un ģimenes locekļiem. Tad, kad ir dusmīgs, tad iecietība mazinās.

Apkopojot iepriekš minēto, redzams, ka skolēniem, kuri pamatizglītību sāka 6 gadu vecumā, ir grūtības kontrolēt savas emocijas, kā arī izrādīt toleranci pret citādo. Grūtības sagādā arī izrādīt pozitīvo pārdzīvojumu par mācību darbību. Parādās tendence, ka sociālās attīstības komponents “Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums” vairāk attīstīts skolēniem, kuri pamatizglītību sāka apgūt 7 gadu vecumā.

Tālāk darba autore analizēja komponenta “Sevis vērtēšanas prasmes/Pašizziņa un pašvadība” rādītājus. Sociālās attīstības kritēriji: vērtē savu rīcību, prot plānot savu mācību darbību, savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze, savu veiksmju apzināšana, savu neveiksmju apzināšana, apzinās savas rīcības sekas, visiem skolēniem vērtēti ar rādītājiem “vienmēr” un “dažreiz” (skat. attēlu nr. 2.9.):

2.9. att. Sociālās attīstības komponenta “Sevis vērtēšanas prasmes/Pašizziņa un pašvadība” rādītāji.

Redzams, ka ir tikai viens skolēns, Skolēns nr. 11, kuram viens sociālās attīstības kritērijs "Prot plānot savu mācību darbību" novērtēts "reti, ar grūtībām". Līdz ar to šī sociālās attīstības komponenta rādītāji ir vienlīdzīgi gan skolēniem, kas skolas gaitas sāka 6, gan skolēniem, kas skolas gaitas sāka 7 gadu vecumā.

Iepriekš pausto apstiprina vecāku intervijās paustais viedoklis:

Skolnieces nr. 17 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

"Domāju, ka jā, vērtē rīcību un apzinās rīcības sekas. Nu kā piemēru varu minēt, vakar nebija kaut kas izdarīts, tur matemātikā nebija ko izrēķinājusi. Bet viņa zina un apzinās, ka nav to un to izdarījusi, un zina, kādas būs sekas: vai nu skolotāja ko pateiks, vai klasesbiedri. Tad viņa labāk pasēž, pastrādā un izdara, nekā saņem tās nelabās sekas, neieskaitītu vai skolotājas nosodījumu".

Skolniece apzinās, kas sagaidāms par neizdarītu darbu. Tātad apzinās savas rīcības sekas, kā arī vērtē savu rīcību. Nevēlas saņemt skolotājas nelabvēlību.

"It kā prot plānot savu mācību darbību, bet apzināti nē, vairāk piespiedu kārtā. Viņa zina, tagad ir tas mājas darbs jāizdara. Kā piemēram, šorīt bija tā, ka es viņai saku – nāc lejā es jau braucu prom. Un viņa man atbild, ka nē, lai braucu, viņa nebrauks ar mani, jo viņai jāpabeidz tur matemātikā kaut kas rēķināt. Vot, viņa zina, ka nav izrēķināts, un ka šodien vajag, tad viņa kaut vai no rīta sēdēs un pildīs, lai tik uzdevums būtu".

Apzināti mācību darbība netiek plānota, bet uzdotos darbus cenšas izpildīt laikus un neko neiekavēt. Ir atbildīga par uzdoto darbu.

"Īpaši nē, ja padodas, tad padodas. Veiksmes un neveiksmes apzinās, bet neanalizē. Kā ir, tā ir. (..)Viņa daudz domā par sekām, ziniet, kā ir, ja viņai bāžas virsū, tad saņemas. Jo negrib klasi iegāzt, kā tagad tajā ZZ čempionātā – domā, vai tad viņa baigi grib piedalīties? Viņai nemaz to nevajag, bet visu dara un piedalās, jo negrib iegāzt klasi. Tā jau viņa varētu nedarīt, bet ja ir spiediens, tad viņa darīs. Svarīgs tas klasesbiedru viedoklis, un negrib skolotāju apbēdināt. (..) Par atzīmēm rezultātu analīzi viņa vairāk veic skolā, ar skolotāju".

Rezultātu analīzi veic skolā kopā ar skolotāju. Apzinās sekas, veiksmes un neveiksmes, bet vienotu analīzi neveic.

Skolnieka nr. 12 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

“Domāju.. ka jā. Vērtē rīcību un apzinās sekas. Vai viņš to skaļi saka – nu nē, vīriešiem jau vispār nepatīk atzīt kļūdas. Tā viņš priecājas par katru mirkli, kad viss izdodas, ir viss labi, bet kad nav mierā ar sevi, tad neko nevērtē, un pukojas”.

Skolēns vērtē savu rīcību un apzinās rīcības sekas, bet vārdiski to nepauž. Kad nav noskaņojuma, tad grūtāk ir veikt savas rīcības analīzi.

“Viņam ir tā, laika ir maz, jo trenējas futbolā. (..) Un tad, kad sanāk, tad mācās. Citreiz tas ir pēdējā brīdī. Ja mācības patīk, tad ir ok. Galva viņam laba. Atzīmi 10 jā, viņš novērtē, ir tā, un tā, jo bija tas un tā. Viņam ir slinkuma gēns, viņš grib maksimālu rezultātu no minimāla darba. Viņam vispār gaiša galva, nav jāvelta liels darbs, lai ko atcerētos. Bet tikai tad, ja viņš dzird un klausās. Ja vien klausās, sajūta, ka visu zina. Nu dažreiz jāiegulda darbs, lai visu atkārtotu. (..) Viņš ir līderis, nepatīk zaudēt. Futbolu spēlē no 5 gadu vecuma. Vispirms ir futbols un tad viss pārējais. Futbolā iemācījies to prasmi zaudēt. Citam varbūt vienalga, bet viņš grib būt pie uzvarētājiem. Mācās iecietību, vajadzību sevi savākt. Citreiz viņam tāda izaicinoša uzvedība. To mācību darbību plāno, bet pakārtoti futbolam”.

Prot plānot savu mācību darbību, bet primārais ir futbola treniņi. Ir gudrs, patīk būt līderim.

“Apzinās veiksmes un neveiksmes, un, ja ir neveiksme, tad ļoti pārdzīvo! Kaut ko arī paanalizē, bet tā, savā stiliņā – tur jau citi vainīgi, un grāmatas ne tādas. Kā jau pusaudzis”.

Skolēns pārdzīvo neveiksmes, priecājas par veiksmēm. Veic savas mācību darbības analīzi.

Skolnieces nr. 18 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 6 gadu vecumā):

“Nu jā, viņai nav bijis tā, ka kāds mājas darbs neizpildīts. Ja ir bijis, tad tā, ka ne es, ne tētis uzzina.”

Skolniece prot plānot savu mācību darbību.

“Ja jautā un prasa, kāpēc tev veicās vai neveicās, tad analizē un stāsta, kas, viņasprāt, bija labi, kāpēc izdevās vai neizdevās. Sekas apzinās, jo negrib skolotāju sadusmot, negrib, lai klasesbiedri domā, ka viņa kaut ko nezina vai nemāk. Vairāk tad jau

klasesbiedru dēļ. Lasīt nepatīk, bet grāmata jālasa, jo klasē citas lasa. Mācību darbību analizē klasē, kopā ar klasesbiedriem''.

Skolniece prot vērtēt savu rīcību, apzinās savas veiksmes un neveiksmes. Svarīgs klasesbiedru viedoklis. Veic savas mācību darbības vērtējumu.

Secināms, ka komponenta ''Sevis vērtēšanas prasmes/Pašizziņa un pašvadība'' sociālās attīstības kritērija rādītāji ir vienlīdzīgi attīstīti gan skolēniem, kuri pamatizglību sākuši 6 gadu vecumā, gan 7 gadu vecumā. Tālāk darba autore apkopoja ieteikumus skolēnu sociālās attīstības sekmēšanā skolēniem, kuri pamatizglītību sāka 6 gadu vecumā.

Būtu ieteicams Skolēnam nr. 7., lai veicinātu prasmi iesaistīties diskusijās un sadarboties pāri un/vai grupā, mācību procesā izmantot metodes, kas veicina sadarbības un līdzdalības prasmes. Tādējādi sekmējot sociālās attīstības komponenta ''Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība'' attīstību. Tāpat arī veicināt sociālās attīstības komponenta ''Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums'' attīstību, rosināt skolēnā vēlmi izrādīt pozitīvo pārdzīvojumu mācību darbībā; atpazīt un nosaukt vienaudžu un pieaugušo emocijas. Tā skolēns iemācīsies nosaukt un atpazīt arī savas emocijas.

Skolēnam nr. 8 nav nepieciešamas rekomendācijas, jo visi sociālās attīstības komponenti atzīmēti ar sociālās attīstības rādītāju *vienmēr*.

Skolēnam nr. 14 sekmējot sociālās attīstības komponenta ''Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība'' attīstību vajadzētu veicināt prasmi paust savu viedokli. Tāpat arī pilnveidot sadarbības prasmes, lai iesaistītos diskusijās un saskaņotu savas un citu vajadzības. Nepieciešams veicināt pozitīvo pārdzīvojumu mācību darbībā.

Skolēnam nr. 15 būtu nepieciešams veicināt prasmi novērtēt ģimenes iespējas un atbalstu, to iespējams veicināt sadarbībā ar ģimeni vai arī izvēloties tādas mācību metodes kā eseja, diskusijas, pāru darbs, kur tiek pārrunātas ģimenes vērtība. Ieteiktu veicināt prasmi saskaņot savas un citu vajadzības.

Skolēnam nr. 18 vajadzētu mācību procesā izmantot tādas mācību metodes kā diskusijas, pāru darbs, projektu darbi, lai sekmētu sociālās attīstības komponenta ''Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība'' attīstību.

Skolēnam nr. 21 ieteiktu sekmēt sociālās attīstības komponenta ''Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība'' attīstību izvēloties tādas mācību metodes kā diskusijas, pāru un grupu darbs. Tās veicinātu arī prasmi paust savu viedokli. Ieteiktu

izveidot skolēna personīgo mācību sasniegumu portfolio, lai skolēns izrādītu pozitīvo pārdzīvojumu mācību darbībā, tādējādi veicinot sociālās attīstības komponenta ‘‘Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums’’ attīstību.

3.4. Pētījuma gaitā iegūtie secinājumi

Izzinot un analizējot empīriskās izpētes datus (pedagoģiskā novērojuma datus par skolēnu sociālo attīstību un vecāku intervijas), tika novērota tendence, ka sociālās attīstības komponents "Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība" labāk attīstīts ir skolēniem, kuri skolas gaitas sāka 7 gadu vecumā. Zemāki rādītāji vērojami skolēniem, kuri pamatizglītības apguvi sāka 6 gadu vecumā, piemēram, ar grūtībām piedalās diskusijā Skolēns nr. 21 (pamatizglītības apguvi uzsāka 6 gadu vecumā). Tāpat arī diviem skolēniem prasme saskaņot savas un citu vajadzības raksturotas kā "reti, ar grūtībām". Tie ir Skolēns nr. 7 un Skolēns nr. 15. Abi skolēni skolas gaitas uzsāka 6 gadu vecumā. Atšķirības netika novērotas šādiem kritērijiem: skolēni prot paust viedokli, un prot sadarboties pāri un/vai grupā. Skolēni novērtē ģimenes iespējas un atbalstu pamatizglītības apguvi uzsākušie skolēni gan 6 gadu vecumā, gan 7 gadu vecumā. To apstiprina intervijās vecāku paustie uzskati.

Komponenta "Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums" analīze pierādīja, ka: skolēni, kuri pamatizglītību uzsāka 7 gadu vecumā kritēriji daudz mazāk novērtēti ar rādītāju "reti, ar grūtībām", nekā skolēniem, kuri pamatizglītību sāka 6 gadu vecumā. Piemēram, skolēniem, kuri pamatizglītību sāka 6 gadu vecumā, ir grūtības kontrolēt savas emocijas, kā arī izrādīt toleranci pret citādo. Grūtības sagādā arī izrādīt pozitīvo pārdzīvojumu par mācību darbību. Parādās tendence, ka sociālās attīstības komponents "Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums" izteiktāk attīstīts skolēniem, kuri pamatizglītību sāka apgūt 7 gadu vecumā.

Savukārt komponenta "Sevis vērtēšanas prasmes/Pašizziņa un pašvadība" sociālās attīstības kritērija rādītāji ir vienlīdzīgi attīstīti gan skolēniem, kuri pamatizglītību sākuši 6 gadu vecumā, gan 7 gadu vecumā.

3.4. Sociālās attīstības faktori

Sociālās attīstības faktori izriet no apkopotajām vecāku intervijām. Izanalizējot vecāku intervijas, tika izdalīti šādi sociālās attīstības faktori:

- ģimene;
- skola, skolotāji;
- vienaudži;
- interešu izglītības pulciņi.

Ģimenes atbalsts pusaudžu vecumā nepieciešams, lai apgūtu prasmi saskaņot savas un citu vajadzības. Iepriekš teikto apstiprina vecāku intervijās teiktais:

Skolnieces nr. 17 mamma: ‘‘Jā, jā, domāju, ka saskaņo. Nav tā, ka izdomā kaut ko, un mums tur kas ieplānots, un viņa teiktu, nē, es gribu tā un darīsim tā. Nu mums jau ir arī brālis, viņa tā kā zina, ka nav vienīgā un jāpadomā par citiem’’.

Skolēns ģimenē apgūst un attīsta prasmi saskaņot savas un citu vajadzības. Iemācās, ka otrs cilvēks, piemēram, brālis, mamma vēlas kaut ko citu. Šo papildina arī nākamā atziņa:

Skolnieka nr. 12 mamma: ‘‘Nu arī to vēl mācāmies, ja ko nesaskaņo tad mums ir diskusijas. Vēl mācās saskaņot citreiz viņš domā, ka viņa vajadzības ir svarīgākās, un mācās to, kā saskaņot savas ar citu vajadzībām. Ir brīžiem grūti, brīžiem pat ļoti grūti, mācās vēl. Mums ir jaunākā māsa. Jāmācās saskaņot arī ar viņas vajadzībām. Viedokli prot paust, to mēs (abi vecāki – darba autores piezīme) pat mācām kā, jo reizēm izdodas pārspīlēt. Tas ir tas, ko šobrīd mēs apgūstam, lai paužot savu viedokli neapvaino citus. Lai tur kāds joks neaizvaino kādu un tā. Mēs runājam par to, ka tu it kā pajoko, bet tas joks kādu var aizvainot’’.

Apgūstot to ģimenē, daudz vieglāk ir sociāli iesaistīties vienaudžu vidū. Ģimenē tiek veicināta arī prasme pamatot savu viedokli, iesaistīties diskusijās, un apgūta prasme sadarboties un līdzdarboties. Tāpat arī, ģimenē apgūst prasmi kontrolēt savas emocijas. Iemācās atpazīt un nosaukt pieaugušo emocijas. Uzskats pausts vecāku intervijās.

Skolnieces nr. 17 mamma: "Vienaudžu un pieaugušo emocijas viņa labāk atpazīst un nosauc, jo to otru redz no malas, tad arī pasaka, ka draudzene, piemēram, dusmīga, apvainojusies".

Skolnieka nr. 12 mamma: "Viņš ir ļoti emocionāls, var būt tā, ka ir atkal moments, ka dusmās nepadomā un var ar vārdiem sāpināt. To arī apgūstam. Citreiz dusmās viņš ko pasaka un tad ir žēl, un viņš apzinās, un tad saka, ka es nesaprotu, kāpēc tā izdarīju. Nu tāds pusaudžu vecums, tā kā bērns vēl, bet grib būt pieaudzis. Dažreiz jau atpazīst un nosauc, kā otrs jūtas. Bet to arī vēl mācās, dažreiz tikai prot atpazīt un nosaukt, kā cits jūtas".

Nozīme ir arī skolēnu interešu izglītības pulciņiem:

Skolnieka nr. 12 mamma: "Viņam ir tā, laika ir maz, jo trenējas futbolā. (..) Futbolu spēlē no 5 gadu vecuma. Vispirms ir futbols un tad viss pārējais. Futbolā iemācījies to prasmi zaudēt. Citam varbūt vienalga, bet viņš grib būt pie uzvarētājiem. Futbolā mācās iecietību, vajadzību sevi savākt. Citreiz viņam tāda izaicinoša uzvedība. To mācību darbību plāno, bet pakārtoti futbolam".

Apgūst toleranci, prasmi sadarboties. Šīs visas sociālās prasmes sekmē skolēna sociālo attīstību. Izglītības iestādē tiek turpināta šo prasmju pilnveidošana un attīstīšana.

Skolā, skolotāji un klasesbiedri iemāca apzināt savas rīcības sekas. Svarīga ir skolotāju autoritāte un klasesbiedru viedoklis. Klasē iemācās veikt savas mācību darbības analīzi, tādējādi arī attīstot kritisko domāšanu. Skolā apgūst atbildību, sadarbības prasmes. Attīsta diskusijas prasmes, mācās toleranci, prasmi savaldīties vienaudžu grupā.

Atziņas gūtas vecāku interviju apkopojumā:

Skolnieces nr. 18 mamma: "Nu jā, viņai nav bijis tā, ka kāds mājas darbs neizpildīts. Ja ir bijis, tad tā, ka ne es, ne tētis uzzina. Ja jautā un prasa, kāpēc tev veicās vai neveicās, tad analizē un stāsta, kas, viņasprāt, bija labi, kāpēc izdevās vai neizdevās. Sekas apzinās, jo negrib skolotāju sadusmot, negrib, lai klasesbiedri domā, ka viņa kaut ko nezina vai nemāk. Vairāk tad jau klasesbiedru dēļ. Lasīt nepatīk, bet grāmata jālasa, jo klasē citas lasa. Mācību darbību analizē klasē, kopā ar klasesbiedriem".

Skolnieka nr. 12 mamma: "Viņš ir ļoti emocionāls, var būt tā, ka ir atkal moments, ka dusmās nepadomā un var ar vārdiem sāpināt. To arī apgūstam. Citreiz dusmās viņš ko pasaka un tad ir žēl, un viņš apzinās, un tad saka, ka es nesaprotu, kāpēc tā izdarīju. Nu

tāds pusaudžu vecums, tā kā bērns vēl, bet grib būt pieaudzis. Dažreiz jau atpazīst un nosauc, kā otrs jūtas. Bet to arī vēl mācās, dažreiz tikai prot atpazīt un nosaukt, kā cits jūtas''.

Skolnieces nr. 17 mamma: ''Viņa daudz domā par sekām, ziniet, kā ir, ja viņai bāžās virsū, tad saņem. Jo negrib klasi iegāzt, kā tagad tajā ZZ čempionātā – domā, vai tad viņa baigi grib piedalīties? Viņai nemaz to nevajag, bet visu dara un piedalās, jo negrib iegāzt klasi. Tā jau viņa varētu nedarīt, bet ja ir spiediens, tad viņa darīs. Svarīgs tas klasesbiedru viedoklis, un negrib skolotāju apbēdināt. Par atzīmēm rezultātu analīzi viņa vairāk veic skolā, ar skolotāju''.

Iepriekš minētās prasmes, ko pusaudzis apgūst ģimenē, skolā sekmē sociālo attīstību. Tās apgūstot, skolēns daudz veiksmīgāk pilnveido savu personību.

3.5. Rekomendācijas skolēnu sociālās attīstības sekmēšanā

Rekomendācijas pedagogiem:

Skolēnu sociālās attīstības sekmēšanā ievērot individuālo pieeju – katrs skolēns ir personība. Veidot skolēnu attīstības izaugsmes kartes, kurās atzīmē skolēna sasniegumus, prasmes, kas jāpilnveido, iekļaut tajās skolēnu pašvērtējuma portfolio. Veikt skolēnu attīstības dinamikas izpēti pakāpeniski, gadu no gada.

Skolēna sasniegumus vērtēt aprakstoši, attīstot skolēnā sevis vērtēšana prasmes – pašizziņu un pašvadību: savas mācību darbības plānošanu, savu veiksmju un neveiksmju apzināšanos. Tā skolēns attīstīs sevī kritisko domāšanu, prasmi veikt objektīvu kritiku par savu mācību darbību.

Izvairīties organizēt mācību procesu frontāli. Veidot to integrēti, veicinot skolēnu sociālo attīstību kopveselumā. Izmantot metodes, kas sekmē sadarbības un līdzdalības prasmju attīstību: pāru darbu, grupu darbu, projektu izstrādi, u.tml., tādējādi attīstot skolēnos prasmi piedalīties diskusijās, prasmi sadarboties un līdzdarboties, paust savu viedokli.

Mācību procesa organizācijā veikt savstarpēju sadarbību starp pedagogiem. Vecākiem, skolas personālu, tādējādi ievērojot un pilnveidojot integrētu mācību procesu.

Šis maģistra darbs ir iestrāde, lai turpinātu pētīt 6 - 7 gadīgo bērnu sociālo attīstību. Būtu nepieciešams veikt skolēnu, kuri pamatizglītību sākuši 7 gadu vecumā, sociālās attīstības izpēti 7 klasē, kur skolas gaitas veikuši tikai 7-gadīgie bērni. Lai iegūtu kvalitatīvākus, precīzākus datus par skolēnu pamatizglītības apguves sākšanu 6 gadu vecumā, nepieciešams veikt vairākus pētījumus un veikt to salīdzinājumu.

Rekomendācijas vecākiem par skolas gaitu uzsākšanu:

Izvēloties sava bērna skolas gaitu uzsākšanas laiku, izvērtēt, ne tikai skolēna zināšanu un prasmju līmeni, bet arī vērst uzmanību skolēna sociālajai attīstībai: vai iesaistās verbālā saskarsmē ar vienaudžiem un pieaugušajiem, vai formulē un izsaka savu

viedokli, vai sadarbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Vai skolēns gatavs pieņemt savu sociālo lomu ‘skolēns’.

Vērst uzmanību emocionālajai attīstībai: vai atpazīst un nosauc savas emocijas, vai atpazīst un nosauc vienaudžu un pieaugušo emocijas, vai izrāda pozitīvu pārdzīvojumu par sasniegumiem, vai vienmēr izrāda tolerance, vai prot kontrolēt emocionālās reakcijas. Vai bērns vērtē savas veiksmes un neveiksmes.

Rēķināšanas prasmes un lasīšanas, rakstīšanas prasmes nav rādītājs skolēna gatavībai skolas gaitām. Prasme sakārtot savu vietu mācību darbam, prasme palūgt palīdzību pieaugušajam, un daudzi citi nosacījumi ir rādītāji bērna gatavībai skolai. Šajā maģistra darbā pierādīts, ka pusaudžu vecumā sociālajā attīstībā, kad vērtīgākais ir vienaudžu viedoklis, un skolēns meklē jaunas vērtības un dzīves uzskatus, būtiski ir turpināt sekmēt sociālo attīstību pozitīvā ievirzē. Ja 6 vai 7 gadu vecumā tiek traumēta bērna sociālā attīstība, vēlāk pusaudžu gados ir grūtāk īstenot skolēna personības attīstību kopveselumā, jo ir grūtības emocionālajā attīstībā.

NOBEIGUMS

Veicot teorētisko un empīrisko izpēti maģistra darba “Pamatizglītību 6 gados uzsākušo skolēnu sociālās attīstības (faktoru) izpēte 7. klasē” ietvaros, tika izdarīti šādi secinājumi:

Secināms, ka sociālā audzināšana cieši saistās ar sociālo attīstību. Sekmīga sociālā audzināšana ir stabils pamats sociālajai attīstībai. Sociālā attīstība var būt gan audzināšanas rezultāts, gan audzināšanas priekšnosacījums, arī audzināšanas mērķis.

Esot sociālajā vidē, bērns apgūst konkrētajai videi raksturīgās vērtības, priekšstatus un normas. Socializēšanās notiek kā bērnībā, tā arī pieaugušā vecumā, tāpat arī socializācijas procesā cilvēks veido izpratni par sevi un definē savus dzīves mērķus. Sociālo attīstību veicina mācību darbība un praktisks darbs, tādējādi attīstot arī personību kopumā.

Sociālā attīstība turpina veidoties visas dzīves laikā, kā arī bērnībā nesasniedzot attīstības punktus iespējams attīstīt turpmākās dzīves laikā. Pārejas posmā no pirmsskolas uz sākumskolu turpinās bērna sociālās attīstības veicināšana. Šajā procesā liela ietekme ir apkārtējai videi un citiem ietekmējošiem komponentiem: ģimenei, izglītības iestādei, pedagogiem un vienaudžiem.

Esot pusaudžu vecumā, turpinās sociālā attīstība, kuras pamatā jau ir iegūta kāda noteikta pieredze. Pusaudzis socializācijas procesā apgūst sabiedrības (ģimenes, skolas, vienaudžu kopas) vērtības, normas un atziņas. Sociālās attīstības procesā pusaudžiem vienlīdz nozīmīga ir sadarbība gan ar pieaugušajiem – vecākiem, skolotājiem, gan ar vienaudžiem – draugiem, interešu biedriem.

Apkopoti šādi didaktiskie principi sociālās attīstības sekmēšanā: izglītības iestāde ar vienotām prasībām, kompetenti pedagogi. Lai radītu skolēnā piederības sajūtu, veidotu vērtību sistēmu. Integrēts mācību process. Mācību process tiek organizēts kopveselumā, iekļaujot arī piemērotas mācību metodes: pāru darbi, grupu darbi, diskusijas. Mācību procesā skolēna pašvērtējums un prasme novērtēt pašam sevi sekmē sociālo attīstību.

Teorētiskās literatūras analīzes rezultātā tika izdalīti šādi sociālās attīstības faktori: ģimene: prenetālais periods, iedzimtība un ģimenes audzināšanas metodes; sociālā vide,

kurā bērns uzturas: vienaudži, apkārtējā sabiedrība, masu mediji; mācības un darbs/praktiskā darbošanās, izglītības iestāde; sociālā audzināšana un personības sociālā attīstība.

Apkopojot teorētisko literatūru, izdalīti trīs sociālās attīstības komponenti, kas raksturīgi pusaudžu vecuma sociālajai attīstībai. Tie ir: sociālās attiecības un sadarbība, kur tiek analizēts, vai pusaudzis piedalās diskusijā, novērtē ģimenes iespējas un atbalstu, prot saskaņot savas un citu vajadzības, prot sadarboties pārī un/vai grupā, prot paust savu viedokli. Otrs komponents: emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums, kur analizē emocionālās reakcijas un paškontrole; vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana); savu emociju atpazīšana un nosaukšana; tolerance jeb iecietība pret citādo, arī vienaudžiem; pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā. Trešais sociālās attīstības komponents: sevis vērtēšanas prasmes, kur vērtē savu rīcību; prot plānot savu mācību darbību; savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze; savu veiksmju apzināšana; savu neveiksmju apzināšana; apzinās savas rīcības sekas.

Empīriskās daļas rezultātā secināts, ka skolēniem, kuri pamatizglītību sākuši 6 gadu vecumā, sociālās attīstības kontekstā vājāk attīstīti ir divi sociālās attīstības komponenti: "Sociālās attiecības un sadarbība/Sadarbība un līdzdalība" un "Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums". Novērotās tendences pierāda, ka skolēniem ir grūtības iesaistīties diskusijās, saskaņot savas un citu vajadzības. Emocionālajā attīstībā skolēniem ir grūtības kontrolēt savas emocijas, kā arī izrādīt toleranci pret citādo. Grūtības sagādā arī izrādīt pozitīvo pārdzīvojumu mācību darbībā. Sociālās attīstības komponenta "Sevis vērtēšanas prasmes/Pašizziņa un pašvadība" sociālās attīstības kritērija rādītāji ir vienlīdzīgi attīstīti gan skolēniem, kuri pamatizglītību sākuši 6 gadu vecumā, gan 7 gadu vecumā.

Rasta atbilde uz pētījuma jautājumu: "Kā pamatizglītības apguves uzsākšana 6 gadu vecumā ietekmē skolēnu turpmāko sociālo attīstību?" Proti, pamatojoties uz pētījumā iegūtajiem datiem, skolas gaitu uzsākšana 6 gadu vecumā rada draudu skolēna sadarbības prasmēm un emocionālajai attīstībai. Lai pētījuma dati būtu ticamāki, nepieciešams salīdzināt iegūtos datus ar skolēniem, kuri pamatizglītību sākuši tieši 7 gadu vecumā, un iegūtos datus salīdzināt ar šī pētījuma datiem.

Teorētiskās literatūras analīzes un empīriskā pētījuma rezultātā rasta atbilde arī uz otro pētījuma jautājumu: ‘‘Kādi faktori ietekmē skolēnu sociālo attīstību 7.klasē?’’ Ietekmējošie faktori ir: ģimene, izglītības iestādes vide, pedagogi, vienaudži un apkārtējā vide.

No iepriekš paustā izriet, ka uz maģistra darba pētījuma jautājumu ir atbildēts un darba mērķis ir sasniegts.

Savā turpmākajā pētījumā darba autore iecerējusi detalizētāk apzināt sociālās attīstības norisi skolēniem, kuri pamatizglītību uzsākuši 7 gadu vecumā, un salīdzināt ar skolēniem, kuri pamatizglītību uzsākuši 6 gadu vecumā, kas ne tikai aktualizētu, bet pamatotu pamatizglītības uzsākšanas vecumu Latvijā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Albrehta, D. (2001).** Didaktika. Rīga: RaKa.
2. **Andersone, R. (2004).** *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās.* Rīga: RaKa.
3. **Boulbijs, D. (1998).** *Drošais pamats.* Rīga: Rasa ABC.
4. **E. Krastiņa, A. Pipere. (2004).** *Mācību sasniegumu pašizvērtēšana.* Rīga: RaKa.
5. **Golubeva, A. (1999).** *Bērna attīstība.* Rīga: Lielvārds.
6. **Hahele, R. (2006).** *Pašnovērtējums mācību procesā.* Rīga: RaKa.
7. **Compulsory age of starting school in European countries. (2018)**
<https://www.nfer.ac.uk/eurydice/>. (2018.03.11). Retrieved from
<https://www.nfer.ac.uk/eurydice/>
<https://www.nfer.ac.uk/eurydice/compulsory-age-of-starting-school/>
8. **I.Dambergā, M. Raščevska, A. Koļesovs un citi. (2013).**
Adaptīvās uzvedības novērtēšanas sistēmas interpretācijas rokasgrāmata.
Rīga: Latvijas Universitāte, VISC.
9. **Izglītības un Zinātnes ministrija. (2018)** izm.gov.lv. (2018.03.13).
Retrieved from izm.gov.lv: <http://www.izm.gov.lv/lv/aktualitates/2824-sadurskis-pamatizglitibas-uzsaksana-no-6-vai-7-gadu-vecuma-bus-vecaku-izvele>
10. **Jurgena, I. (2002).** *Vispārīgā pedagogija.* Rīga: SIA "Izglītības solī".
11. **Kaļva, I. (2007).** *Attīstības psiholoģija.* Rīga: Baltijas Starptaustiskā akadēmija.
12. **Lieģeniece, D. (1999).** *Kopveseluma pieeja audzināšanā.* Rīga: RaKa.
13. **Izglītības likums.(1999).** likumi.lv. (2018.03.10). Retrieved from likumi.lv:
<https://likumi.lv/doc.php?id=20243>
14. **Maurice J. Elias, Harriett Arnold, Cynthia Steiger Hussey. (2003).**
EQ + IQ = Best Leadership Practices for Caring and Successful Schools 1st Edition. London: SAGE Publications.

15. **Michael Thomasgard, W.Peter Metz. (2004).** *Promoting Child Social-Emotional Growth. Promoting Social-Emotional Development.*
16. **Midgley, J. (1995).** *Social Development: The Developmental Perspective in Social Welfare.* Londona: SAGE Publications.
17. **Orska, R. (2008).** *Sociālās vides ietekme uz skolēna uzvedību.*
Rēzekne : Zinātnisko rakstu krājums.
18. **Price, H. B. (2015).** *Social and Emotional Development.*
New York: Brookings Institution.
19. **Priedniece, L. (1999).** *Sociālpedagoģiskās inovācijas: teorija un prakse.*
Rīga: SIA Elpa-2.
20. **Puškarevs, I. (2001).** *Attīstības psiholoģija.* Rīga: RaKa.
21. **Puškarevs, I. (1999).** *Bērna attīstība.* Lielvārde: Lielvārds.
22. **Reņģe, V. (2004).** *Savstarpējo attiecību psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC.
23. **Šmite, A. (2015).** *Gribu būt līderis.* Rīga: RaKa.
24. **Šmite, A. (2004).** *Izglītības iestādes vadība.* Rīga: RaKa.
25. **Špona, A. (2006).** *Audzināšanas process teorijā un praksē.* Rīga: RaKa.
26. **Špona, Čamane. (2009).** *Audzināšana, Pašaudzināšana.* Rīga: RaKa.
27. **Šūmane, I. (2012).** *Pusaudžu mācību sasniegumus veicinoša mācību vide.*
Rīga: Latvijas Universitāte.
28. **Valbis, J. (2005).** *Skolēna personības attīstība - izglītības virsuzdevums.*
Rīga: Zvaigzne ABC.
29. **Zelmenis, V. (2000).** *Pedagoģijas pamati.* Rīga: RaKa.
30. **Žogla, I. (2001).** *Didaktikas teorētiskie pamati.* Rīga: RaKa.

PIELIKUMI

Pedagoģiskās novērošanas lapa

Skolēns nr. 1.

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā				
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu				
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības				
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā				
	Prot paust savu viedokli				
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole				
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)				
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)				
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)				
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā				
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību				
	Prot plānot savu mācību darbību				
	Savas mācību darbības vērtējums -				

	rezultātu analīze				
	Savu veiksmju apzināšana				
	Savu neveiksmju apzināšana				
	Apzinās savas rīcības sekas				

Pedagoģiskās novērošanas lapas

Skolēns – 1

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu		+		
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības	+			
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (iecietība) pret citādo (vienaudžiem)	+			

	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 2

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu		+		

	viedokli				
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)	+			
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību		+		
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu		+		
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		

Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 5

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
	Emocionālās reakcijas un		+		

Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	paškontrolē				
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu		+		
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole	+			
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		

Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 7

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības			+	
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā		+		
	Prot paust savu viedokli	+			
	Emocionālās reakcijas un			+	

Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	paškontrolē				
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)		+		
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)		+		
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)			+	
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā			+	
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību		+		
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana		+		
	Savu neveiksmju apzināšana		+		
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības Kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības	+			
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole	+			
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)	+			
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			

Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 9

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu		+		
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
	Emocionālās reakcijas un		+		

Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	paškontrolē				
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)	+			
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 10

Sociālās attīstības	Sociālās	Vienmēr	Dažreiz	Reti, ar	Nekad
---------------------	----------	---------	---------	----------	-------

komponents	attīstības kritērijs	5	4	grūtībām 3	2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības	+			
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole	+			
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			
Sevis	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību	+			

vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>					
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 11

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu		+		
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā		+		
	Prot paust savu viedokli		+		
	Emocionālās reakcijas un paškontrolē		+		
	Vienaudžu un pieaugušo	+			

Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	emociju atpazīšana (nosaukšana)				
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību			+	
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana		+		
	Savu neveiksmju apzināšana		+		
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 12

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
	Piedalās diskusijā		+		

Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)		+		
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)		+		
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)			+	
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību		+		
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		

	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 13

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības	+			
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli		+		
Emocijas	Emocionālās reakcijas un paškontrolē	+			
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			

mācību darbībā un to pārdzīvojums	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)	+			
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 14

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			

attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli		+		
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā			+	
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību		+		
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana		+		

	Savu neveiksmju apzināšana		+		
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 15

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu			+	
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības			+	
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā		+		
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole			+	
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)		+		
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)		+		

	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudzīem)			+	
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā			+	
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību.			+	
	Prot plānot savu mācību darbību			+	
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze			+	
	Savu veiksmju apzināšana			+	
	Savu neveiksmju apzināšana			+	
	Apzinās savas rīcības sekas			+	

Skolēns – 17

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			

attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Prot saskaņot savas un citu vajadzības	+			
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole	+			
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)	+			
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			

	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 18

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli		+		
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole	+			
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			

	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību.	+			
	Prot plānot savu mācību darbību		+		
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 19

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu		+		
	Prot saskaņot savas un citu		+		

sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	vajadzības				
	Prot sadarboties pāri un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību		+		
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			

	Apzinās savas rīcības sekas	+			
--	-----------------------------	---	--	--	--

Skolēns – 20

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pāri un/vai grupā			+	
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo			+	

	(vienuaudžiem)				
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā		+		
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana		+		
	Apzinās savas rīcības sekas		+		

Skolēns – 21

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā			+	
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu		+		
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pāri un/vai grupā		+		

	Prot paust savu viedokli		+		
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā			+	
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību		+		
	Prot plānot savu mācību darbību		+		
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze		+		
	Savu veiksmju apzināšana		+		
	Savu neveiksmju apzināšana		+		
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības	+			
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (iecietība) pret citādo (vienaudžiem)	+			
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			

Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēns – 23

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā	+			
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības		+		
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
	Emocionālās		+		

Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	reakcijas un paškontrole				
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)		+		
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			
Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Sociālās attīstības komponents	Sociālās attīstības kritērijs	Vienmēr 5	Dažreiz 4	Reti, ar grūtībām 3	Nekad 2
Sociālās attiecības un sadarbība <i>Sadarbība un līdzdalība</i>	Piedalās diskusijā		+		
	Novērtē ģimenes iespējas un atbalstu	+			
	Prot saskaņot savas un citu vajadzības	+			
	Prot sadarboties pārī un/vai grupā	+			
	Prot paust savu viedokli	+			
Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums	Emocionālās reakcijas un paškontrole		+		
	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana)	+			
	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)	+			
	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā	+			

Sevis vērtēšanas prasmes <i>Pašizziņa un pašvadība</i>	Vērtē savu rīcību	+			
	Prot plānot savu mācību darbību	+			
	Savas mācību darbības vērtējums - rezultātu analīze	+			
	Savu veiksmju apzināšana	+			
	Savu neveiksmju apzināšana	+			
	Apzinās savas rīcības sekas	+			

Skolēnu sociālā attīstība 7. klasē

Interviju jautājumi vecākiem

Vecāki tiek iepazīstināti ar pētījuma tēmu, intervijas mērķi, vispārīgas ziņas.

Sociālās attiecības un sadarbība/ Sadarbība un līdzdalība

1. Lūdzu, īsi raksturojiet skolēna sadarbības prasmes! Vai Jūsu bērns labprāt iesaistās diskusijā? Vai labprāt sadarbojas pārī un/vai grupā?
2. Vai Jūsu bērns prot paust savu viedokli, to pamatojot?
3. Kā Jums šķiet, vai Jūsu bērns novērtē ģimenes iespējas un atbalstu ikdienas situācijās, kas saistītas ar skolas ikdienu? Kā tas izpaužas?
4. Vai Jūsu bērns saskaņo savas vajadzības ar citu vajadzībām?

Emocijas mācību darbībā un to pārdzīvojums

5. Jūsaprāt, vai skolēns prot kontrolēt savas emocijas? Vai atpazīst un nosauc vienaudžu un pieaugušo emocijas?
6. Vai skolēns atpazīst un nosauc savas emocijas? Vai skolēns izrāda pozitīvu pārdzīvojumu mācību darbībā?
7. Kā Jūs komentētu: vai skolēns ir iecietīgs pret apkārtējiem, pret ģimenes locekļiem un vienaudžiem?

Sevis vērtēšanas prasmes/Pašizziņa un pašvadība

8. Kā Jūs komentētu, vai skolēns vērtē savu rīcību un apzinās savas rīcības sekas?
9. Jūsaprāt, skolēns prot plānot savu mācību darbību?
10. Skolēns veic savas mācību darbības vērtējumu - rezultātu analīzi? Vai skolēns apzinās savas veiksmes un neveiksmes?

Liels paldies par atsaucību!

Intervija ar Skolnieces nr. 17 mamma

Skolnieces nr. 17 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

1 - *‘‘Jā, bet viņa vairāk viena pati, tāda vienpate viņa man. Bet nav problēmas arī pāros. Ja nepieciešams, var gan grupā strādāt, gan pāros, gan tur mazākās grupās. Ja godīgi, tad labāk viena pati. Ja var izvēlēties, tad viena, bet ja vajag grupās, nav problēmu arī tā strādāt’’.*

2 - *‘‘Ar to pamatojumu mūsdienās jau ir kā ir. Redziet, kam ir iekšā, tas arī pateiks. Ja viņai prasa, tad jā, viņa pateiks. Bet ziniet, tas pamatojums jau arī tāds, viņa pasaka, ka vienkārši patīk un viss. Piemēram, prasa, kāpēc tev tur tā bijušā mākslinieka mūzika patīk, viņa pateiks, ka vienkārši patīk un viss. Tas arī būs tas pamatojums’’.*

3 - *‘‘Droši vien, ja ko prasa tad jau atbalsts ir un viņa novērtē. Nu, ja ko viņai vajag, viņa uzreiz prasa, vai tur skolā kaut ko, vai citur ko vajag. Tā tieši paldies par atbalstu viņa jau nesaka, bet man kaut kā izskatās, ka novērtē’’.*

4. *‘‘Jā, jā, domāju, ka saskaņo. Nav tā, ka izdomā kaut ko, un mums tur kas ielānots, un viņa teiktu, nē, es gribu tā un darīsim tā. Nu mums jau ir arī brālis, viņa tā kā zina, ka nav vienīgā un jāpadomā par citiem’’.*

5 - *‘‘Kā kuru brīdi, droši vien prot kontrolēt savas emocijas. Vārdos nenosauc, viņa drīzāk sadusmojas, tad tur visu met pa gaisu, iztrakojas, bet nesaka, ka ir dusmīga. Viņa izpauž emocijas, parāda, bet tā vārdos nenosauc. Vienaudžu un pieaugušo emocijas viņa labāk atpazīst un nosauc, jo to otru redz no malas, tad arī pasaka, ka draudzene, piemēram, dusmīga, apvainojusies’’.*

6 - *‘‘Tas pozitīvais pārdzīvojums, tā liekas kā norma. Atsevišķos mācību priekšmetos ir knapie 6, 7 bet viņai vienalga. Saka, kā ir, tā ir. Neanalizē un tur nedomā, kāpēc tā. Viņa uzsaka, kā ir, tā ir labi. Ja gadās tā, ka viņa nesamācās kārtīgi, nu tā nepietiekami, tad gan, ja dabū 10, tur piemēram, vēsturē, tad gan viņa saka – oo, dabuju 10. Par ikdienas lietām nē, bet tādiem īpašajiem gadījumiem’’.*

7 – *‘‘Viņa ir ļoti iecietīga, viņu ir diez gan ilgi jākaitina, lai viņa neizturētu un, kaut ko pateiktu. Es teiktu, ļoti iecietīga. Arī par atšķirīgo, ja kāds kaut kā savādāk darās, viņa neko nesaka. Viņa to uztver vienkārši: tā nu tas ir, un viss’’.*

8 – *‘‘Domāju, ka jā, vērtē rīcību un apzinās rīcības sekas. Nu kā piemēru varu minēt, vakar nebija kaut kas izdarīts, tur matemātikā nebija ko izrēķinājusi. Bet viņa zina un apzinās, ka nav to un to izdarījusi, un zina, kādas būs sekas: vai nu skolotāja ko pateiks, vai klasesbedri. Tad viņa labāk pasēž, pastrādā un izdara, nekā saņem tās nelabās sekas, neieskaitītu vai skolotājas nosodījumu’’.*

9 – *‘‘It kā prot plānot savu mācību darbību, bet apzināti nē, vairāk piespiedu kārtā. Viņa zina, vot tagad ir tas mājas darbs jāizdara. Kā piemēram, šorīt bija tā, ka es viņai saku – nāc lejā es jau braucu prom. Un viņa man atbild, ka nē, lai braucu, viņa nebrauks ar mani, jo viņai jāpabeidz tur matemātikā kaut kas rēķināt. Vot, viņa zina, ka nav izrēķināts, un ka šodien vajag, tad viņa kaut vai no rīta sēdēs un pildīs, lai tik uzdevums būtu’’.*

10 – *‘‘Īpaši nē, ja padodas, tad padodas. Veiksmes un neveiksmes apzinās, bet neanalizē. Kā ir, tā ir. Viņa man nav tāda tipiska princešu meitene, viņa vairāk kā puisis. Puiši tā parasti domā: ai, nu kā ir, tā ir. Var būt tā, ka ir otrdiena un ceturtdien jāstāsta par grāmatu, ko nav izlasījusi, viņa uzskata, ka tas jau tālu. Lai gan grāmata tāda, ko reāli cilvēks nevar paspēt divos vakaros izlasīt, bet viņa saka, aij, tas jau tālu. Viņa daudz domā par sekām, ziniet, kā ir, ja viņai bāžās virsū, tad saņemas. Jo negrib klasi iegāzt, kā tagad tajā ZZ čempionātā – domā, vai tad viņa baigi grib piedalīties? Viņai nemaz to nevajag, bet visu dara un piedalās, jo negrib iegāzt klasi. Tā jau viņa varētu nedarīt, bet ja ir spiediens, tad viņa darīs. Svarīgs tas klasesbiedru viedoklis, un negrib skolotāju apbēdināt. Tā jau viņa man neko sliktu nesaka, ar visiem klasesbiedriem draudzējas, viņa tāda vienpate, nav nekādu problēmu draudzēties ar klases biedriem, bet tā viņa labāk viena. Viņa arī nevērpj intrigas. Par atzīmēm rezultātu analīzi viņa vairāk veic skolā, ar skolotāju’’.*

Intervija ar Skolnieka nr. 12 mamma

Skolnieka nr. 12 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 7 gadu vecumā):

1 - *“Viņš noteikti iesaistās, vajag pūli. Ja var izcelties – tad pasākums ir izdevies. Viņam svarīgi, ka ir kompānija. Patīk diskutēt, ja ir viņa tēma. Ja tēma neinteresanta, tad diskusijā viņš neiesaistās, tad ir neinteresanti. Neiesaistās, bet ar vienu ausi dzird un klausās, un varbūt izsaka piezīmes, bet tad tā no malas. Tā viņam patīk gan diskutēt, gan darboties pārī”.*

2 - *“Viedokli prot paust, to mēs (abi vecāki – darba autores piezīme) pat mācām kā, jo reizēm izdodas pārspīlēt. Tas ir tas, ko šobrīd mēs apgūstam, lai paužot savu viedokli neapvaino citus. Lai tur kāds joks neaizvaino kādu un tā. Mēs runājam par to, ka tu it kā pajoko, bet tas joks kādu var aizvainot”.*

3 - *“Jā, novērtē. Ja ko vajag, nāk un prasa, viņš pat rezervē laiku, pienāk pie manis vai tēta, un jautā, vai ir laiks. Mēs sastrādājamies”.*

4- *“Nu arī to vēl mācāmies, ja ko nesaskaņo tad mums ir diskusijas. Vēl mācās saskaņot citreiz viņš domā, ka viņa vajadzības ir svarīgākās, un mācās to, kā saskaņot savas ar citu vajadzībām. Ir brīžiem grūti, brīžiem pat ļoti grūti, mācās vēl. Mums ir jaunākā māsa, kura mācās labāk. Jāmācās saskaņot arī ar viņas vajadzībām”.*

5- *“Brīžam kontrolē, to arī viņš mācās. Viņš ir ļoti emocionāls, var būt tā, ka ir atkal moments, ka dusmās nepadomā un var ar vārdiem sāpināt. To arī apgūstam. Citreiz dusmās viņš ko pasaka un tad ir žēl, un viņš apzinās, un tad saka, ka es nesaprotu, kāpēc tā izdarīju. Nu tāds pusaudžu vecums, tā kā bērns vēl, bet grib būt pieaudzis. Dažreiz jau atpazīst un nosauc, kā otrs jūtas. Bet to arī vēl mācās, dažreiz tikai prot atpazīt un nosaukt, kā cits jūtas”.*

6- *“Kad ir pozitīvs pārdzīvojums, tajos brīžos viņš lido! Lido 2 cm virs zemes! Un tad arī stāsta, ka ir priecīgs, laimīgs. Tad jau nosauc un atpazīst savas emocijas. Grūtāk atpazīst, kad ir dusmīgs vai bēdīgs”.*

7 – ‘Ja ir laba oma, tad jā. Tad ir iecietīgs pret visiem. Dusmu brīžos nē – bet tas ir līdzsvarā. Es teiktu, ka ir līdzsvars starp neiecietību un iecietību’.

8 - ‘Domāju....ka jā. Vērtē rīcību un apzinās sekas. Vai viņš to skaļi saka – nuuu nē, vīriešiem jau vispār nepatīk atzīt kļūdas. Tā viņš priecājas par katru mirkli, kad viss izdodas, ir viss labi, bet kad nav mierā ar sevi, tad neko nevērtē, un pukojas’.

9 - ‘Viņam ir tā, laika ir maz, jo trenējas futbolā. Mums ir 4 x nedēļā treniņš, sestdienās svētdienās ir sacensības. Un tad, kad sanāk, tad mācās. Citreiz tas ir pēdējā brīdī. Ja mācības patīk, tad ir ok. Es teiktu, gan gan. Galva viņam laba. Atzīmi 10 jā, viņš novērtē, ir tā, un tā, jo bija tas un tā, jo viņam ir slinkuma gēns, viņš grib maksimālu rezultātu no minimāla darba. Viņam vispār gaiša galva, nav jāvelta liels darbs, lai ko atcerētos. Bet tikai tad, ja viņš dzird un klausās. Ja vien klausās, sajūta, ka visu zina. Nu dažreiz jāiegulda darbs, lai visu atkārtotu. Angļu valodā piemēram tā grūtāk. Svarīgs skolotājs. Klases audzinātāja – vispār lieliska. Viņš ir līderis, nepatīk zaudēt. Futbolu spēlē no 5 gadu vecuma. Vispirms ir futbols un tad viss pārējais. Futbolā iemācījies to prasmi zaudēt. Citam varbūt vienalga, bet viņš grib būt pie uzvarētājiem. Mācās iecietību, vajadzību sevi savākt. Citreiz viņam tāda izaicinoša uzvedība. To mācību darbību plāno, bet pakārtoti futbolam’.

10 – ‘Apzinās veiksmes un neveiksmes, un, ja ir neveiksme, tad ļoti pārdzīvo! Kaut ko arī paanalizē, bet tā, savā stiliņā. Kā jau pusaudzis’.

Intervija ar Skolnieces nr. 18 mamma

Skolnieces nr. 18 mamma (pamatizglītības apguve uzsākta 6 gadu vecumā):

1 - *“Nu tā. Es teiktu ļoti maz iesaistās diskusijā. Tas laikam tāds vecums. Varbūt, ja ir kaut kas, kas viņai ļoti interesē, tad viņa iesaistās. Tad, kad ir kādi skolas darbi tad jau viņa sadarbojas, bet nu tas ir skolas darbu dēļ”.*

2 - *“Patīk viņai pļāpāt, runāties. Vai tai runāšanai ir saturs, tas ir cits jautājums. Viedoklis ir jā, bet nu cik pamatots, es nezinu. Runāt var par visu. Tā jau pasaka, kāpēc kaut kas patīk, vai nepatīk, tad jau prot pamatot”.*

3 - *“Es pat nezinu. Neesmu prasījusi. Šajā vecumā jau tas bērns tā neapzinās. Nu laikam jau novērtē. Ja ko vajag, paprasa. Drīzāk tad jau jā, novērtē”.*

4 - *“Ar draudzenēm man izskatās, ka prot. Viņas jau vienādi domā. Ikdienā dažādi iet. Un, kad viņa grib citas lietas darīt, bet es saku, ka šodien mums jābrauc kaut kur, tad jau citreiz tā grūti. Vēl mācās saskaņot”.*

5 - *“Vairāk kontrolē, nekā nekontrolē. Viņa vispār maz izrāda emocijas, varbūt skolā to dara vairāk. Citu emocijas atpazīst, bet skaļi neko nesaka. Varbūt iekšēji nodomā, ka kāds priecīgs, bēdīgs. Nu vairāk jau atpazīst, nekā neatpazīst”.*

6 - *“Tādu prieku izrāda, vienmēr izrāda. Priecīga par katru labu atzīmi. Bet ātri pāriet, ātri pasaka: “Jes!” un viss. Nu tad varbūt daļēji izrāda. Iekšēji jau ir prieks, var no malas redzēt”.*

7 - *“Dažreiz ir iecietīga, dažreiz nav. Bet pusaudži jau tā dara. Kad labs noskaņojums tad ļoti iecietīga. Tā pret atšķirīgo ir iecietīga, nekad nesaka, kā tā var, vai nevar”.*

8, 9, 10 - *“Nu jā, viņai nav bijis tā, ka kāds mājas darbs neizpildīts. Ja ir bijis, tad tā, ka ne es, ne tētis uzzina. Ja jautā un prasa, kāpēc tev veicās vai neveicās, tad analizē un stāsta, kas, viņasprāt, bija labi, kāpēc izdevās vai neizdevās. Sekas apzinās, jo negrib skolotāju sadusmot, negrib, lai klasesbiedri domā, ka viņa kaut ko nezina vai nemāk. Vairāk tad jau klasesbiedru dēļ. Lasīt nepatīk, bet grāmata jālasa, jo klasē citas lasa. Mācību darbību analizē klasē, kopā ar klasesbiedriem”.*